

משרד העבודה הרווחה
והשירותים החברתיים
חוסן חברתי לישראל

מתוו"ה - אגף למחקר, מנהל שירותים אישיים וחברתיים
תכנון והכשרה | השירות למען הילד

סקירות ספרות

אימוץ פתוח: סקירת ספרות

ד"ר יואה שורק
פידא ניג'ם-אכתילאת

מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל

ירושלים | אלול תשע"ט | ספטמבר 2019

סדרת מסמכים בעריכת:

מיטל ויסמן צברי, ממונה על תחום ניהול הידע

מתו"ה - אגף למחקר, תכנון והכשרה
משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

למסמכים נוספים ניתן לפנות לאתר המשרד: <http://pitsi.com/8f4>

עריכת לשון: **טלי בלייכר**

עיצוב והנגשה: **ירון אופשטיין**

הדפסה: **דפוס 'מאור ולך'**

הבאה לדפוס: **עמליה עזר-פטנט**, מ"מ/הממונה על תחום
ניהול הידע

לאה כהן - מרכזת בכירה (פרסומים)

תמצית מנהלים

מודל האימוץ הפתוח, שבו מתקיים קשר כלשהו בין הילד המאומץ או הוריו המאמצים לבין בני המשפחה המולידה, הוא חדש למדי. במאה השנים האחרונות, מאז הסדרת אימוץ הילדים בחוקיהן של מדינות שונות, הגישה הרווחת הייתה כי כשמעבירים ילד למשפחה מאמצת יש לנתקו ניתוק גמור ומוחלט ממשפחתו המולידה, בהנחה שלא יוכל לבנות מערכת יחסים ראשונית עם משפחתו החדשה כל עוד משפחתו המולידה בחייו. בשנות ה-50 של המאה ה-20 בארצות הברית יצאו מאומצים בוגרים במאבק ליצירת אימוץ פתוח. בשנות ה-70 צבר מאבקם תאוצה, ואף הועצם לאור גורמים כמו ירידה תלולה במספר התינוקות שהוצעו לאימוץ והבנת ההשפעה השלילית של האימוץ הסגור על חלק מן המאומצים. בסופו של דבר הובילו כל אלה יחדיו לפיתוח מודלים של אימוץ פתוח, וכיום אימוץ מסוג זה רווח בכמה מדינות בעולם, ובהן ישראל.

סקירת הספרות הנוכחית נועדה להרחיב את ההבנות של קובעי המדיניות ואנשי המקצוע בנוגע לדרכים אפשריות ומיטביות ליישום מודל האימוץ הפתוח בישראל, ובדרך זו לסייע ביישום המלצות ועדת גרוס ובגיבוש התורה המקצועית. להלן עיקרי הדברים המפורטים בסקירה:

1. מודל האימוץ הפתוח.

לפי מודל זה, ההורים המאמצים וילדם המאומץ חולקים עם ההורים המולידים או עם בני משפחה אחרים מידה כלשהי של מידע על מצבו של הילד, ועשויים להיות איתם בקשר במינון זה או אחר. רמת הפתיחות באימוץ נעה בטווח רחב, החל מאימוץ סגור, כלומר נתק בין הילד לבני המשפחה המולידה, ועד לאימוץ פתוח מלא, הכולל מפגשים בין המשפחה המולידה לבין המשפחה המאמצת והילד, ללא השגחה וללא הגבלת מספר הביקורים. בישראל, מודל האימוץ הפתוח הרווח כולל העברת מכתבים ותמונות או קיום מפגשים במקום ניטרלי ובהשגחת שירותי האימוץ, כמה פעמים בשנה. אימוץ מסוג זה מכונה "אימוץ עם קשר".

2. היתרונות והקשיים של אימוץ פתוח לצלעות האימוץ.

ממחקרים על האימוץ הפתוח עולה, למשל, כי היתרונות לילד הם צמצום ההאשמה העצמית וחווית הנטישה, והקשיים המרכזיים הם הכבדה רגשית ותחושות של נאמנות חצויה. היתרונות להורים המאמצים הם הבנה מעמיקה יותר שלהם לטיב הקשר בין הילד להוריו המולידים ואפשרות לשיח פתוח עם הילד על האימוץ, ואחד הקשיים יכול להיות בקבלת הילד המאומץ כילדם לכל דבר בהינתן העובדה שלא נולד להם. היתרונות להורים המולידים עשויים להיות הפחתת תחושות חוסר הוודאות, האשמה והחרדה בכל הנוגע לגורלו של הילד, ואילו קושי אפשרי הוא חווית תחושות האבל

והאובדן ביתר שאת, אם בהגיעו לגיל 18 בוחר המאומץ שלא לפתוח את תיק האימוץ, ואם לאחר מכן הוא בוחר שלא לקיים עימם קשר פתוח וללא השגחה.

3. יישום מודל האימוץ הפתוח במדינות שונות.

מודל האימוץ הפתוח הוא אחד המודלים האפשריים לאימוץ ילדים בארצות הברית, בקנדה ובאנגליה. במדינות אלה מדגישים את שילובם של ילדים בבית קבוע, וההחלטה על מסירתם לאימוץ יכולה להתקבל בהסכמת ההורים או בלעדיה (כמו בישראל). במדינות אלה רווח אימוץ סגור במקרים שבהם ההחלטה על האימוץ התקבלה ללא הסכמת ההורים, וקיים אימוץ פתוח במקרים שבהם ההחלטה הייתה בהסכמתם. בניו זילנד ובאוסטרליה המערבית אימוץ אפשרי רק בהסכמת ההורים המולידים, ובשל התנגדות תרבותית כלפי אימוץ סגור במדינות אלה שיטת האימוץ היחידה בהן היא אימוץ פתוח. במדינות אחרות בעולם המערבי, לעומת זאת, מדגישים את הגנת הילד. כלומר, ילדים שאינם יכולים להמשיך לגדול עם הוריהם משולבים באומנה ובפנימיות לטווח ארוך, וכמעט אינם משולבים באימוץ. בסקירה זו נדון רק במדינות שבהן משולבים ילדים באימוץ פתוח.

הסקירה מציגה את עקרונות הפרקטיקה הטובה ביותר בנוגע ליישום מודל האימוץ הפתוח במדינות שונות. יש להביא בחשבון כי חלק מדרכי העבודה במדינות אלה שונות מדרכי העבודה בישראל. למשל, אימוץ פתוח בארצות הברית ובקנדה יכול להתקיים רק לאחר שבית המשפט אישר עקרונית כי הדבר יהיה לטובתו של הילד. בניגוד לישראל, במדינות אלה בית המשפט אינו קובע את רמת הפתיחות באימוץ, את מתכונת הקשר או עם מי מבני המשפחה המולידה הקשר יישמר. עניינים אלה נתונים לשיקול הדעת של שלוש צלעות האימוץ, ונקבעים בסיוע של סוכנויות האימוץ הציבוריות או הפרטיות. לפיכך, חלק מן העקרונות שהתגלו בספרות אינן ישימות בישראל. **מומלץ, אם כן, לערוך מחקר שיבחן את עקרונות הפרקטיקה הטובה המותאמים לישראל, על בסיס הניסיון שהצטבר בשנים האחרונות מאז שהאימוץ הפתוח צבר תאוצה בארץ.**

4. אימוץ פתוח בקרב שלושה טיפוסי מאמצים.

במדינות שונות האימוץ הפתוח רווח הן במקרים של אימוץ בידי הורים אומנים של הילד, הן באימוץ בידי קרובי משפחה שלו והן במקרים של הורים מאמצים "חדשים", שהילד לא הכיר לפני כן. העיקרון המשותף לשלושת טיפוסי המאמצים הוא שהקשר בין הילד לבין בני המשפחה המולידה נשמר רק אם התקיים גם לפני האימוץ. המעבר לאימוץ פתוח מתרחש, אם כן, כאשר האומנה הייתה פתוחה (לא חסויה), למעט במקרים שבהם הוערך כי המשך הקשר עם המשפחה המולידה אינו לטובת הילד. במקרים שבהם האומנה הייתה חסויה הילד מאומץ באימוץ סגור. אימוץ בידי קרובי המשפחה הוא לרוב פתוח לגמרי, עקב רשת הקשרים הטבעית

בין בני המשפחה המולידה לבין קרובי המשפחה המאמצים, ועקב היעדר האפשרות לנתקו.

5. תנאי סף ושיקולים להמלצה על אימוץ פתוח.

בספרות המקצועית נמצא רק פירוט של תנאי סף, כלומר של המצבים שבהם האימוץ הפתוח אינו יכול להתקיים בשום אופן. הדבר נובע מהתפיסה המתבטאת במנטרה "No one size fits all", כי אי אפשר לגבש נהלים אחידים להמלצה על אימוץ פתוח. ההמלצה על אימוץ פתוח בכל מקרה צריכה להיות מותאמת לצרכים, למשאלות, לחוזקות ולמאפיינים הייחודיים של כל פרט בצלעות האימוץ – ולשילוב המיוחד שביניהן, ובעת ההמלצה יש להסתמך על הרגישות ועל הניסיון המקצועי של העובדים המלווים את המקרה.

5.1 השיקול המרכזי להמלצה על אימוץ פתוח הוא טובת הילד. לפי עקרונות הפרקטיקה הטובה חשוב שההמלצה לא תינתן משיקולים זרים, כמו הקלה על מצפונם של העובדים המתקשים לנתק את ההורים מילדם או כתמריץ להורים המולידיים בתמורה לווייתור מרצון על זכויות ההורות.

5.2 המצבים שבהם אימוץ פתוח אינו מתאים. הספרות המקצועית מצביעה על המצבים הבסיסיים שבהם אימוץ פתוח אינו מתאים כלל ועיקר, וכן על מאפייני הילדים, ההורים המאמצים וההורים המולידיים שלהם האימוץ הפתוח מתאים. מידע זה יכול לספק לאנשי המקצוע קווים מנחים בהחלטה אם אימוץ פתוח מתאים במקרים השונים ובקביעת מתכונת הקשר המתאימה לכל מקרה. מן הספרות עולה כי אין להמליץ על אימוץ עם קשר בהינתן לפחות אחד מהמצבים האלה: בני המשפחה המולידה לא היו בקשר עם הילד לפני האימוץ; הם אינם מעוניינים בקשר עם הילד; הם התעללו בילד נפשית או פיזית; הם המשיכו להתנגד לאימוץ ולמשפחה המאמצת גם לאחר מתן צו האימוץ; הם מתקשים בשמירה על גבולות בקשר עם הילד; המפגש עם בני המשפחה המולידה מעורר אצל הילד תסמינים פוסט-טראומטיים.

5.3 מאפייני צלעות האימוץ שאימוץ עם קשר מתאים להן במיוחד.¹ רצוי שילדים המשולבים באימוץ עם קשר יהיו אלה שיש להם פחות קשיים התפתחותיים או התנהגותיים. אשר להורים המאמצים, מומלץ לשים דגש על בחירתם, מכיוון שלגישה שלהם ולתפקודם יש השפעה מכרעת על תוצאות האימוץ הפתוח. כמו כן רצוי כי יתאפיינו במחויבות, ביציבות, בגמישות, בענווה, ביכולת גבוהה לאמפתיה ובנכונות לתקשורת פתוחה

1. ההתמקדות בסקירת הספרות הנוכחית היא ב"אימוץ עם קשר" – כך מכונה מודל האימוץ הפתוח הרווח בישראל. מדובר במודל של אימוץ פתוח מתווך, הכולל מפגשים של הילד עם בני המשפחה המולידה בהשגחת שירותי האימוץ.

ושוטפת על האימוץ. אשר לבני המשפחה המולידה, רצוי כי יתאפיינו בהשלמה עם הוויתור על הילד ועל האימוץ ובאכפתיות ודאגה לילד. גישה זו מגינה על הילדים ממצב שבו יהיו לכודים בקונפליקט נאמנות.

5.4 שילוב מוצלח בין צלעות האימוץ. חשוב לשים דגש על שילוב מוצלח בין צלעות האימוץ מבחינת המידה שבה כל אחת מהן משלימה עם האימוץ הפתוח. למשל, רצוי שהורים מאמצים המתקשים יותר להכיל קשר של ילד עם הוריו המולידים יאמצו ילד שהקשר שלו באימוץ הוא עם אחים או סבים.

6. הליווי והסיוע הניתנים לצלעות האימוץ לאורך שנות האימוץ.

כדי להבטיח את יעילותו של מודל האימוץ הפתוח לילד המאומץ וכדי להתמודד עם המורכבות ועם קשיים הכרוכים בשמירה על קשר במפגשים, מצביעה ספרות המחקר על **צורך מרכזי בליווי שלוש צלעות האימוץ ובתמיכה בהן לאורך השנים.** ללא ליווי ותמיכה לאורך השנים גדלים הסיכויים שהקשר יהיה מכאיב ואף פוגעני לחלק מצלעות האימוץ. להלן מאפייני הפרקטיקה הטובה ביותר שזוהו בספרות המחקר בהקשר זה:

6.1 הכשרת ההורים המאמצים וההורים המולידים להתמודדות עם אתגרי האימוץ הפתוח.

הגישה של בני המשפחה המולידה ובמיוחד של ההורים המאמצים בנושא האימוץ הפתוח משפיעה על תוצאותיו. לכן, חשוב להכשירם, לעבוד איתם על העמקת האמפתיה והבנת נקודת המבט של הצד האחר ולהקנות להם אסטרטגיות לכינון מערכות יחסים מוצלחות, לדיון פתוח וחופשי על היותו של הילד מאומץ ולהתמודדות עם אתגרי האימוץ הפתוח לאורך זמן.

6.2 ליווי אישי לכל צלעות האימוץ והפנייה לשירותים תומכי אימוץ.

באימוץ פתוח הכולל מפגשים עם השגחה רצוי שההורים המאמצים, הילד המאומץ ובני המשפחה המולידה יקבלו ליווי אישי לאורך שנות האימוץ. רצוי שעובדי האימוץ יסייעו בהכנה רגשית למפגשים; בתכנון חוויה חיובית במפגשים, בין היתר כשיש זרות כלשהי; בתכנון המפגשים ובפיקוח עליהם, כדי למנוע פגיעה אפשרית בילדים במהלכם; באוורור רגשי לאחר המפגשים; בבחינת הצרכים המשתנים בקשר ובתיווך המשא ומתן לשינויים; ובליווי מוגבר סביב צמתים מורכבים בחיי הילד. כמו כן, חשוב שהעו"סים יפנו את צלעות האימוץ לשירותים תומכי אימוץ כגון קבוצות תמיכה וטיפול פרטני.

6.3 רגישות לצרכים המשתנים.

לצרכים המשתנים של צלעות האימוץ בקשר, ואף ייזמו לפרקים דיונים כדי לבחון אם אומנם השתנו הצרכים ומהי תוכנית הקשר המתאימה ביותר לכל אחד מן הצדדים.

6.4 תמיכה וסיוע בעידן האינטרנט.

מומלץ שהליווי לשלוש צלעות

האימוץ יכלול הכנה לאפשרות שבני המשפחה המולידה או הילדים המאומצים יאתרו זה את זה באינטרנט ויקיימו קשרים ללא תיווך והגנה. יש לדון ביתרונות ובחסרונות של שמירה על קשר באמצעים אלה, ולחשוב על דרכי תגובה אפשרית ליצירת קשר על ידי הצד השני ועל דרכים להצבת גבולות. אם יש עניין הדדי בהמשך הקשר, רצוי להנחות את צלעות האימוץ להיפתח זו לזו בזהירות ובתהליך איטי של בניית אמון, ולהיעזר ככל האפשר בגורמים שונים לתיווך ולתמיכה.

6.5 תובנות הנוגעות לאנשי המקצוע. הספרות המקצועית מצביעה גם על עקרונות הפרקטיקה הנוגעים לעובדים הסוציאליים המלווים את צלעות האימוץ, ובהם בחירת עובדים סוציאליים בעלי גישה מתאימה – חשוב להקפיד על בחירת אנשי מקצוע מתאימים לליווי משפחות באימוץ פתוח, שהם בעלי גישה אמפתית, גמישה, אופטימית ומחויבת כלפי כל הצדדים, כדי לתת השראה למשפחות המאמצות והמולידות; ומומחיות בליווי האימוץ הפתוח – רצוי שעובדי האימוץ יפתחו מומחיות לליווי האימוץ הפתוח. לצורך זה חשוב לספק להם הכשרה ייעודית לתפקיד וכן תמיכה והדרכה שוטפות.

7. השלכות האימוץ הפתוח על צלעות האימוץ.

מרבית המחקרים שבחנו את השלכות האימוץ הפתוח על צלעות האימוץ מלמדים כי למרות המורכבות והמאמץ הרגשי הכרוך באימוץ הפתוח, אם הוא מנוהל בצורה הנכונה ומלווה באופן אינטנסיבי לאורך השנים צלעות האימוץ שבעות רצון ממנו, והוא נושא השלכות חיוביות על היחסים במשפחה, במישור התפקודי ועל תהליכי גיבוש הזהות העצמית של המאומצים. ממחקר אורך על חוויותיהם של מאומצים באימוץ פתוח עלו הבקשות האלה (הן הופיעו כחוט השני בראיונות איתם לאורך השנים, ונוסחו כך בידי החוקרים): **”אפשרו לנו לגדול באימוץ פתוח. אל תנתקו אותנו מהמשפחות המולידות שלנו. אל תתנו לנו לחכות עד גיל 18 כדי לגלות מי אנחנו, מאיפה באנו, או כדי לקבל תשובות לשאלות שלנו”**; **”תנו לנו קול והקשיבו לנו. אל תחליטו בשבילנו. תהיו שם כדי לשמור עלינו, להדריך אותנו כשאנו מעצבים את הדרך שלנו. עזרו לנו להרחיב את הקשר ולהתרחק ממנו כאשר אנחנו צריכים”**.

תוכן עניינים

10.....	מבוא
13.....	1. מודל האימוץ הפתוח.....
14.....	2. היתרונות והקשיים המרכזיים באימוץ עם קשר.....
15.....	3. יישום מודל האימוץ הפתוח במדינות שונות.....
18.....	4. אימוץ פתוח בקרב שלושה טיפוסי מאמצים: שאינם מוכרים לילד, אומנים וקרובי משפחה.....
19.....	5. תנאי סף ושיקולים להמלצה על אימוץ פתוח.....
21.....	6. הליווי והסיוע הניתנים לצלעות האימוץ לאורך שנות האימוץ.....
23.....	7. בחינת הצרכים המשתנים של צלעות האימוץ.....
24.....	8. השלכות האימוץ הפתוח על צלעות האימוץ.....
27.....	9. תובנות וכיווני פעולה.....
30.....	רשימת מקורות.....
36.....	נספח.....
38.....	רשימת פרסומים נבחרים של מתו"ה אגף מחקר, תכנון והכשרה:.....

מבוא

מודל האימוץ הפתוח, שבו מתקיים קשר כלשהו בין הילד המאומץ או הוריו המאמצים לבין בני המשפחה המולידה, הוא חדש למדי. במאה השנים האחרונות, מאז הסדרת אימוץ הילדים בחוקיהן של מדינות שונות, הגישה הרווחת הייתה כי כשמעבירים ילד למשפחה מאמצת יש לנתקו ניתוק גמור ומוחלט ממשפחתו המולידה, וכי אין לאפשר כל קשר בין הילד, המשפחה המולידה והמשפחה המאמצת. גישה זו נבעה מההנחה כי ילד לא יוכל לבנות מערכת יחסים ראשונית עם משפחתו החדשה כל עוד משפחתו המולידה בחייו. וכי הצלחת האימוץ תלויה בכך שהילד ייקשר לזוג הורים אחד בלבד (גוטליב, 1998).

בשנות ה-50 של המאה ה-20 בארצות הברית החל מאבק ליצירת אימוץ פתוח, ביזמת מאומצים בוגרים שתרו אחר שורשיהם. בשנות ה-70 צבר מאבקם תאוצה, ואף הועצם לאור גורמים אחרים, כגון ירידה תלולה במספר התינוקות שהוצעו לאימוץ ובחינה מחודשת של אנשי המקצוע במדינות שונות בעולם בכל הקשור להשפעות האימוץ הסגור והאימוץ הפתוח על הילדים – היו שסברו כי במקרים אחדים ובנסיבות מוגדרות יעלה האימוץ הפתוח בקנה אחד עם טובת הילד, וכי יש להעדיפו מלכתחילה על אימוץ סגור (Lifton, 1994). בעקבות זאת החלו לפתח מודלים של אימוץ פתוח (Avery, 1998).

בישראל, על פי חוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981, השיטה המועדפת היא אימוץ סגור, שבו אין קשר בין הקטין המאומץ לבני משפחתו המולידה. עם זאת, סעיף 16(1) לחוק קובע כי בית המשפט יכול להחליט על "צמצום תוצאות האימוץ", ולהתיר קשר כלשהו בין המאומץ לבין מי ממשפחתו המולידה. "אימוץ עם קשר" הוא המונח הנהוג בישראל לאימוץ פתוח, ועניינו ילדים שטרם האימוץ היה להם קשר עם בני משפחתם המולידה ונמצא כי שימורו יפעל לטובתם. אופי הקשר עם המשפחה המולידה מוגדר בטווח של תדירות וחוזק, מהעברת מידע באמצעות מכתבים ותמונות לבני המשפחה המולידה ועד מפגשים כמה פעמים בשנה (שורק וניג'ם-אכתילאת, 2012א).

בפועל, עד תחילת שנות ה-2000 התבטא יישומו של סעיף 16(1) בחוק על פי רוב במפגשים עם אחאים ועם סבים. במקרים יוצאי דופן היה קשר באמצעות העברת מכתבים או דיווחים מן הילד או מהוריו המאמצים להוריו המולידים, אך היו מקרים מעטים שכללו מפגשים עם ההורים המולידים. עובדים סוציאליים לחוק האימוץ נמנעו מהמלצה על אימוץ עם קשר בשל חששות ועמדות שליליות כלפי אימוץ מסוג זה, ומשום שבמציאות היה קושי לגייס משפחות מאמצות שתתאמנה ותסכמנה לו. במקרים שבהם המליצו על אימוץ עם קשר לרוב התנגד לכך בית המשפט (מימון, 1994).

מפנה בהתייחסות בתי המשפט לאימוץ הפתוח חל לאחר מתן פסק הדין "ע"א 2169/98 פלוני נגד היועץ המשפטי לממשלה – אימוץ פתוח". פסק דין זה ערער

על המצב הקיים, וטען כי בשאלת האימוץ הפתוח יש לדון כבר בשלב הראשון של ההליך המשפטי, שבו הילד מוכרז כ"בר-אימוץ" ומן ההורים המולידים ניטלות זכויות ההורות. בשנת 2000, בעקבות קריאתו של בית המשפט העליון להסדרת סוגיה זו בחוק, הותקנו תקנות המחייבות את העו"ס לחוקק האימוץ לציין בתסקיר לבית המשפט כבר בשלב הראשון אם אפשר לשמור על קשר עם מי מבני המשפחה המולידה גם באמצעות מפגשים. תקנות אלו הותירו מקום נרחב יותר לבחינת אימוץ עם קשר בתהליך המסירה לאימוץ. ואכן, בשנים האחרונות אנו עדים לנטייה של שופטים לאשר ביותר מקרים אימוץ פתוח הכולל קשר עם הורים מולידים, וכן מגמה לאשר מספר רב יותר של ביקורים בשנה. חשוב לציין כי מגמה זו רווחת אף שעדיין לא חל שינוי פורמלי בחקיקה, ועדיין לא גובשו נוהלי עבודה בנושא.

דוח הוועדה לבחינת חוק אימוץ ילדים התשמ"א-1981 והליכי אימוץ ילדים בישראל, בראשות כבוד השופט (בדימוס) יהושע גרוס, הוגש לשרת המשפטים הגב' איילת שקד ולשר העבודה והרווחה מר חיים כץ בספטמבר 2016, והמלצותיו מחזקות את מגמת הפתיחות באימוץ שצברה תאוצה בעשור האחרון. הוועדה המליצה על הגברת הלמידה ופיתוח תוכניות מטעם השירות למען הילד לצורך תמיכה באימוץ עם קשר. כמו כן המליצה הוועדה כי השירות למען הילד יפעל לגיוס הורים המיועדים לאימוץ ומוכנים מלכתחילה לקבל את הילד במתווה של אימוץ עם קשר. עוד צוין בדוח שהוועדה סבורה כי יש לעודד קשר עם אחים שנמסרו לאימוץ במשפחות אחרות ועם בני משפחה אחרים מלבד ההורים, כל עוד הדבר לא יביא לשבירת הסודיות כלפי ההורים המולידים במקרים שבהם בית המשפט הגדירה לטובת הילדים. הוועדה גם המליצה כי השלב שבו יוחלט אם יש לקבוע דרכי קשר בין הילד להוריו המולידים – כפי שמעוגן כיום בתקנות סדר הדין האזרחי – הוא שלב ההכרזה על הילד כ"בר-אימוץ", למעט מצבים חריגים שבהם בית המשפט הדין בצו האימוץ יסטה מן ההחלטה שקיבל קודמו.

כדי לגבש את התורה המקצועית בדבר יישום המודל של אימוץ פתוח בישראל, ולאור התייחסות דוח ועדת גרוס לנושא, עלה צורך בלמידה ובאיסוף מידע מחקרי ומעשי מן הארץ ומן העולם. מטרתה של סקירת הספרות הנוכחית היא, אם כן, להרחיב את ההבנות של קובעי המדיניות ואנשי המקצוע בנוגע לדרכים אפשריות ומיטביות ליישום מודל האימוץ הפתוח בישראל, ובדרך זו לסייע ביישום המלצות ועדת גרוס ובגיבוש התורה המקצועית. הסקירה מבוססת על מקורות המידע שלהלן: שיחות עם מומחים בין-לאומיים לשם התייעצות והפניה לספרות מתאימה; מסמכי מדיניות ופרקטיקה של משרדי ממשלה וסוכנויות העוסקות באימוץ פתוח, לרבות חקיקה, פסיקה ונהלים; ומחקרים על עקרונות הפרקטיקה הטובה ביותר. חשוב לציין כי גוף המחקר והספרות המקצועית על אימוץ פתוח מצומצם יחסית, ולכן חלק מסוגי המידע שהתבקשו החוקרות לאתר לא נמצא בספרות. התייחסות למידע החסר בספרות מופיע בפרקים הרלוונטיים.

המידע בסקירה זו מובא ברובו מארצות הברית, מאנגליה, מקנדה, מאוסטרליה המערבית ומניו זילנד, מכיוון שבמדינות אלה רווח המודל של אימוץ פתוח. חשוב לציין כי בין מדינות אלה יש שונות: בארצות הברית, בקנדה ובאנגליה מודגש שילובם

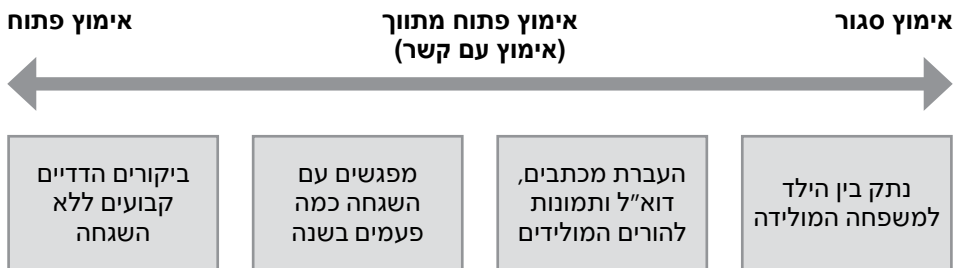
של ילדים בבית קבוע, וההחלטה לשלבם באימוץ יכולה להתקבל גם ללא הסכמת ההורים (כמו בישראל). במקרים אלה האימוץ סגור. באוסטרליה המערבית ובניו זילנד, לעומת זאת, מודגשת הגנת הילד, ושילובם של ילדים באימוץ מתאפשר רק אם ההורים המולידים נתנו הסכמתם לכך. גם במדינות אחרות בעולם המערבי מודגשת הגנת הילד, אך בשונה מאוסטרליה המערבית ומניו זילנד, כמעט אין ילדים בטיפול שירותי הרווחה המשולבים באימוץ, ורובם המכריע משולבים באומנה ובפנימיות (Gilbert, 2012; Gilbert, Parton, & Skivenes, 2011). לכן אין ללמוד ממדינות אלה על אימוץ בכלל או על אימוץ פתוח בפרט.

מבנה הסקירה. בסקירה מתואר מודל האימוץ הפתוח על רצף הפתיחות באימוץ; היתרונות והחסרונות של "אימוץ עם קשר" – סוג האימוץ הפתוח הרווח בישראל, הכולל מפגשים בהשגחה בין הילד לבני המשפחה המולידה; יישום מודל האימוץ הפתוח במדינות שונות בעולם והיקפו; תנאי סף ושיקולים להמלצה על אימוץ פתוח; סוגי הליווי והסיוע הניתנים לצלעות האימוץ לאורך שנות האימוץ; התייחסות לצרכים המשתנים של צלעות האימוץ והשלכות האימוץ הפתוח על הילדים, ההורים המאמצים וההורים המולידים בטווח הקצר ובטווח הארוך. בסיום מוצגים תובנות וכיווני פעולה.

1. מודל האימוץ הפתוח

לפי מודל האימוץ הפתוח, ההורים המאמצים וילדם המאומץ חולקים עם ההורים המולידים או עם בני משפחה אחרים מידה כלשהי של מידע על מצבו של הילד, ועשויים להיות איתם בקשר במינון זה או אחר (Reamer & Siegel, 2007). כפי שמופיע בתרשים 1 (Siegel, 2003), רמת הפתיחות באימוץ נעה בטווח רחב. בקצה האחד של הטווח נמצא האימוץ הסגור, המאופיין בנתק בין הילד והמשפחה המאמצת לבין בני המשפחה המולידה. בהמשך קיים "אימוץ פתוח מתווך" (mediated adoption), הכולל העברת מידע מוגבל מההורים המאמצים להורים המולידים – באופן ישיר או דרך סוכנות האימוץ, עובדים סוציאליים או עורכי דין (Child Welfare Information Gateway, 2013b) – בלי להסגיר את זהות המשפחה המאמצת להורים המולידים. אימוץ מסוג זה כולל העברת מכתבים, תמונות, דואר אלקטרוני ושיחות טלפון מההורים המאמצים אל ההורים המולידים באופן חד-צדדי או באופן הדדי. לילדים אין מעורבות בקשר, ומבחינתם האימוץ סגור (Siegel, 2006). בהמשך הרצף נמצא האימוץ הפתוח, הכולל מפגשים במקום ניטרלי ובהשגחת שירותי האימוץ, כמה פעמים בשנה. באימוץ פתוח מסוג זה, המכונה בישראל "אימוץ עם קשר", הילד נפגש לרוב עם בני המשפחה המולידה ללא בני המשפחה המאמצת, אך לעיתים המפגשים כוללים גם את ההורים המאמצים. יש לציין כי שני הדגמים האחרונים שפורטו (אימוץ פתוח מתווך ואימוץ עם קשר) הם הרווחים כיום בישראל. בקצהו האחר של הטווח נמצא אימוץ פתוח, שבו הילד, ההורים המאמצים וההורים המולידים נפגשים ללא השגחה וללא הגבלת מספר הביקורים לאורך השנה. מודל זה רווח כשהילדים מאומצים בידי קרובי משפחה (Wrobel, Hendrickson, & Grotevant, 2006), והוא נדיר מאוד בישראל.

תרשים 1: טווח הפתיחות באימוץ (Siegel, 2003)

2. היתרונות והקשיים המרכזיים באימוץ עם קשר

בחלק זה יוצגו היתרונות והקשיים באימוץ פתוח – הכולל מפגשים של הילד עם הוריו המולידים – לילד, להורים המאמצים ולהורים המולידים, כפי שאלה עולים במחקרים ממדינות שונות. יש לציין כי כל היתרונות והקשיים שיוצגו להלן עלו גם במחקר על אימוץ עם קשר שנערך בישראל (שורק וניג'ם-אכתילאת, 2012ב).

היתרונות והקשיים לילד. היתרונות המרכזיים של האימוץ הפתוח לילד הם היכרותו עם שורשיו וחיזוק תחושת ההמשכיות שלו בחייו (Fratter, 1996; Howe & Feast, 2003); צמצום ההאשמה העצמית (Thoburn, 2004); צמצום חוויית הנטישה; ודימוי חיובי על ההורים המולידים שמסרו אותו לאימוץ מדאגה לצרכיו (Brodzinsky, 2005; Sykes, 2001). הקשיים המרכזיים שהילד עלול לחוות הם הכבדה רגשית כתוצאה מחשיפה מתמדת למצבם של ההורים המולידים (Macaskill, 2002; Neil, 2002) ומהצורך להתמודד עם התנהגות בעייתית שמקורה בעיות פסיכו-סוציאליות שלהם (Neil, 2002); ותחושות של נאמנות חצויה, בלבול וביטחון עצמי נמוך (Brodzinsky, 2005; Cocozzelli, 1989).

היתרונות והקשיים להורים המאמצים. אחד היתרונות המרכזיים של האימוץ הפתוח הוא הגברת הביטחון של ההורים המאמצים בתפקידם כהורי הילד לכל החיים, לנוכח ההיכרות הטובה יותר שלהם עם ההיסטוריה שלו ועם טיב הקשר שלו עם הוריו המולידים (Child Welfare Information Gateway, 2013a). עוד יתרון הוא האפשרות לשיח פתוח עם הילד על מורשתו ועל האימוץ, שבזכותה יכולים ההורים המאמצים להעביר לילד מסרים חיוביים על הוריו המולידים (Neil, 2010; Sykes, 2000). הקשיים העולים מן האימוץ הפתוח להורים המאמצים הם הקושי להכיל את הקשר באימוץ, כלומר לקבל את הילד המאומץ כילדם לכל דבר ועם זאת לא להתכחש לעובדה שלא נולד להם (Brodzinsky, 1998 & Brodzinsky); והקושי לנהל איתו תקשורת כנה ופתוחה כפי שהיו רוצים, ולדבר איתו בחופשיות על הקשיים שלו עם הוריו המולידים (Jones & Hackett, 2007).

היתרונות והקשיים להורים המולידים. היתרונות לבני המשפחה המולידה יכולים להיות סיוע בעיבוד האבל על אובדן הילד (Henney, Ayers-Lopez, McRoy, & Grotevant, 2007) והפחתת תחושות חוסר הוודאות, האשמה והחרדה בכל הנוגע לגורלו. הם עשויים להרגיש אף גאווה בהתפתחותו הטובה וסיפוק מכך שבוויתור על ההורות הם אפשרו לילד חיים טובים יותר (Neil, 2010; Young & Neil, 2004). מנגד, יש מקרים שבהם בגלל המפגשים עם הילד לאורך השנים ההורים המולידים אינם מפנימים את הפרדה ממנו. במקרים אלה הילד "נוכח נפקד" בחייהם, והם מצפים לאיחוד מחדש איתו בהגיעו לגיל בגרות. אם בהגיעו לגיל 18 הילד בוחר שלא לפתוח את תיק האימוץ ולא להמשיך להיות עם הוריו המולידים בקשר פתוח, הורים אלה עלולים לחוות את האובדן ביתר שאת (שורק וניג'ם-אכתילאת, 2012ב).

3. יישום מודל האימוץ הפתוח במדינות שונות

כאמור, סקירה זו עוסקת רק במדינות שבהן רווח השימוש במודל של אימוץ פתוח. בארצות הברית, בקנדה ובאנגליה, כמו בישראל, אימוץ פתוח הוא אחד המודלים האפשריים של אימוץ ילדים. שילוב הילדים באימוץ במדינות אלה אפשרי הן בהסכמת ההורים המולידים והן בלעדיה, ושילובם באימוץ פתוח אפשרי רק בהסכמת ההורים המולידים. בניו זילנד ובאוסטרליה המערבית האימוץ אפשרי רק בהסכמת ההורים המולידים, ואימוץ פתוח הוא שיטת האימוץ היחידה, בגלל התנגדות תרבותית כלפי אימוץ סגור.

ארצות הברית וקנדה. במדינות אלו שילוב ילדים באימוץ מתבצע הן בסוכנויות פרטיות והן בשירותי הרווחה. הסוכנויות הפרטיות עוסקות בעיקר בשילוב תינוקות שאימותיהם חתמו על הסכמה לאימוץ, ותמורת הליווי שסוכנויות אלה מעניקות להורים המאמצים בתהליך שילוב התינוק אצלם הן מקבלות מהם סכום כסף גבוה. שירותי הרווחה, לעומת זאת, מטפלים בילדים שקשה יותר לשלב באימוץ, משום שהם עברו התעללות או הזנחה, משום שהם זקוקים לאימוץ עם אחיהם או בשל מוצאם האתני. באימוץ מסוג זה ההורים המאמצים אינם משלמים כסף לשירותי הרווחה, או שהם משלמים להם סכום סמלי בלבד (Grotevant, Perry, & McRoy, 2007; Grotevant et al., 2007; Siegel & Smith, 2012).

אימוץ פתוח בארצות הברית ובקנדה יכול להתקיים רק לאחר שבית המשפט אישר עקרונית כי הדבר יעמוד לטובתו של הילד, ורק לאחר שצלעות האימוץ הסכימו עקרונית על אימוץ כזה. חשוב לציין כי בניגוד לישראל, בארצות הברית ובקנדה בית המשפט אינו קובע את רמת הפתיחות באימוץ, את מתכונת הקשר או עם מי מבני המשפחה המולידה הקשר יישמר. עניינים אלה נתונים לשיקול הדעת של צלעות האימוץ, ונקבעים בסיוע סוכנויות האימוץ הציבוריות או הפרטיות.

28 מדינות בארצות הברית מאפשרות לערוך חוזה משפטי להגדרת מתכונת הקשר ולאכיפתו. בכל מדינה עוסק החוזה בסוגים שונים של מאמצים ומאומצים ובדמויות שונות שהקשר עימן יישמר: למשל, המדינות נברסקה, יוטה וקונטיקט מאפשרות לערוך הסכמי קשר רק עם הורי אומנה לשעבר; אינדיאנה מגבילה את הסכמי קשר רק למקרים שבהם הילדים המאומצים בני שנתיים ומעלה; במינסוטה, אוקלהומה וקליפורניה, כשמדובר בילדים ממוצא אינדיאני אפשר לערוך הסכמים עם דמויות מפתח בשבט; באריזונה החוזה נחתם רק בנוגע לילדים בני 12 ומעלה; ובניו מקסיקו רק בנוגע לילדים בני 14 ומעלה, בתנאי שהם הסכימו לכך. רק חלק מהמדינות מתירות הסכמי קשר גם עם קרובים אחרים, כגון סבים או דודים, וב-12 מדינות ניתן לערוך חוזים כתובים בנוגע לאחאים שאומצו במשפחות שונות. במדינות שאינן מאפשרות הסכמים משפטיים בדבר מתכונת הקשר באימוץ, הקשר מתקיים רק על סמך "הסכם הבנות הדדיות" שאינו פורמלי (Child Welfare Information Gateway, 2014).

שיעור הילדים המשולבים באימוץ פתוח. כפי שיתואר בהמשך, מידע על שיעור הילדים המשולבים באימוץ פתוח מתוך כלל הילדים המאומצים נמצא רק במחקר מארצות הברית. מידע רשמי מטעם הסוכנויות הפרטיות והציבוריות בארצות הברית ובקנדה אינו מפורסם (ראו למשל: "Open Adoption", n.d). בשנת 2009 בארצות הברית, מכלל הילדים המאומצים שולבו 36% באימוץ פתוח. מודל זה רווח בעיקר בקרב ילדים ששולבו באימוץ באמצעות סוכנויות פרטיות ובהסכמת ההורים המולידים (68% מהילדים), והוא רווח אף יותר בקרב תינוקות (95% מהתינוקות, מהם 55% שולבו באימוץ פתוח מלא, 40% באימוץ פתוח מתווך ו-5% באימוץ סגור). שילוב מרבית התינוקות באימוץ פתוח נובע מהכרה גוברת בהשפעה השלילית של שמירת הסודיות על נפשו של הילד, וגם מן האפשרות הניתנת להורים המולידים לדרוש להיות מעורבים בבחירת ההורים המאמצים ובחיי הילד בהמשך כתנאי למסירתו לאימוץ (Siegel & Smith, 2012).

השימוש במודל האימוץ הפתוח רווח גם באימוץ ילדים הנמצאים בטיפול שירותי הרווחה. בשנת 2009, מכלל הילדים שאומצו בעזרת שירותי האומנה בארצות הברית שולבו 39% באימוץ פתוח (Siegel & Smith, 2012). מודל האימוץ הפתוח הפך רווח יותר ככל שגבר השימוש בשיטת התכנון המקביל, שבה כשהילדים משולבים במשפחת אומנה נבדקות במקביל הן האפשרות של שיקום המשפחה המולידה וחזרת הילד אליה והן האפשרות של אימוץ בידי המשפחה האומנת (concurrent planning). במקרים אלה ניתן למשפחות המטפלות אישור כפול – הן לאומנה והן לאימוץ (dual licensure) (Vandivere, Malm, & Radell, 2009).²

אנגליה. גם כאן אימוץ פתוח הוא אחד המודלים האפשריים לאימוץ. בניגוד לארצות הברית ולקנדה, באנגליה מטפלות באימוץ רק סוכנויות ציבוריות. לפי החוק שנחקק באנגליה בשנת 2002 (The Adoption and Children Act), יש להעדיף אימוץ פתוח על אימוץ סגור. בכל מקרה שבו נשקל שילובו של ילד באימוץ, על העובדים הסוציאליים לבחון מהו סוג האימוץ הפתוח המתאים לו ועם מי מבני המשפחה המולידה רצוי שיישמר הקשר. כמו כן עליהם להציע שירותי תמיכה וליווי לאורך שנות האימוץ. סוג האימוץ הפתוח הרווח הוא אימוץ הכולל העברת מכתבים ותמונות להורים המולידים (Livingston Smith & Donaldson Adoption) (Institute Staff, 2014).

גם המידע על היקף הילדים המשולבים באימוץ פתוח באנגליה נמצא רק במחקר, ואינו מפורסם בידי סוכנויות האימוץ הציבוריות. בשנת 2009 באנגליה, 70% מן הילדים המאומצים היו משולבים באימוץ פתוח. רוב הילדים היו משולבים באימוץ פתוח מתווך, הכולל חליפת מכתבים ותמונות בין ההורים המאמצים לבין ההורים המולידים בתיווך העו"סים.³ רק מיעוט מן הילדים שולבו באימוץ פתוח מתווך,

2. להרחבה על מודל התכנון המקביל ראו סקירת הספרות על רצף אומנה ואימוץ (ניג'ם-אכטילאת ושורק, 2019).
3. המשפחה המאמצת מחליטה בתיווך העו"ס המלווה עם מי מבני המשפחה המולידה (הורים, סבים, אחים ואחיות) היא תחתום על הסכם "Letterbox" (הסכם מרצון של חליפת מכתבים, שאינו משפטי). חליפת המכתבים מתחילה לאחר ביצוע צו האימוץ. המכתבים נשלחים לרכזת המכתבים של סוכנות האימוץ, היא קוראת אותם ומוחקת מידע סודי כמו כתובת ושם משפחה, ואז מעבירה אותם ליעדם.

הכולל מפגשים: 17% מן הילדים שאומצו כשהיו בני ארבע או פחות ו-33% מן הילדים שאומצו כשהיו בני חמש ויותר (Neil, 2010).

ניו זילנד ואוסטרליה המערבית. במדינות אלו, בשל ההיסטוריה של "הדורות הגנובים"⁴, האימוץ הפתוח בהסכמה הוא שיטת האימוץ האפשרית היחידה (Welbourne, 2002). בשתי המדינות האימוץ נדיר, ועבודה אינטנסיבית מושקעת לשיקום המשפחה המולידה כדי להחזיר את הילד אליה. במקרים שבהם אי אפשר להחזירו למשפחה מעדיפים לשלבו באומנה ולא למוסרו לאימוץ, בדגש על שמירת הקשר עם המשפחה המולידה. החלופה האחרונה במדרג היא שילוב באימוץ פתוח (Selwyn & Sturgess, 2001).

החוקרות התבקשו לאתר בספרות המקצועית והמחקרית מידע על היקף המקרים של אימוץ פתוח במדינות שונות שבהן הילד נמסר לאימוץ שלא אצל קרובי משפחתו והוא שומר על קשר עם כל אחד מן הגורמים האלה: הורים, דודים, סבים ואחים, אך החיפוש לא העלה מידע מסוג זה. ההתייחסות על פי רוב הייתה לבני המשפחה המולידה כמכלול, ללא הבחנה על פי סוג הקרבה לילד.

4. מאז 1869, סמוך לכיבושן של ניו זילנד (בשנת 1840) ואוסטרליה (בשנת 1860) בידי אנגליה, ועד שנות ה-70 של המאה ה-20, המדיניות הנהוגה הייתה להפריד את כל בני התערובת וחלק מבני הילדים (המאורים בניו זילנד והאבוריג'ינים באוסטרליה) ללא הסכמת הוריהם ולהעבירם למשפחות לבנות או לפנימיות – כדי לתת להם חינוך נוצרי, שנחשב טוב יותר מן החינוך שקיבלו בקרב משפחותיהם המולידות. משנות ה-80 של המאה ה-20 הונהגה מדיניות הפוכה, כתגובת נגד למדיניות הקודמת, המייחסת משקל מכריע לזכויות ההורים המולידים ומתנגדת לאימוץ סגור.

4. אימוץ פתוח בקרב שלושה טיפוסים מאמצים: שאינם מוכרים לילד, אומנים וקרובי משפחה

במדינות שבהן מיושם מודל האימוץ הפתוח הוא רווח הן במקרים של אימוץ בידי מאמצים חדשים, שלא היו מוכרים קודם לילד, הן באימוץ בידי הוריו האומנים והן באימוץ בידי קרובי משפחה. למעט מקרים של אימוץ תינוקות באמצעות סוכנויות פרטיות בארצות הברית ובקנדה, בכל המקרים מבוסס האימוץ הפתוח על קשר קודם, ואינו מתאפשר אם לא היה קשר טרום האימוץ. באימוץ בידי משפחה אומנת, המעבר לאימוץ פתוח מתרחש כאשר האומנה הייתה פתוחה (לא חסויה), למעט במקרים שבהם הוערך כי המשך הקשר עם המשפחה המולידה אינו לטובת הילד. במקרים שבהם האומנה הייתה חסויה הילד מאומץ באימוץ סגור. ההחלטה על אימוץ פתוח מתווך או על אימוץ פתוח מלא תלויה במידה רבה באופי הקשרים שהיו בין המשפחה האומנת לבין בני המשפחה המולידה בתקופה שבה הילד שהה באומנה וברצון של ההורים המאמצים (Child Welfare Information Gateway, 2013a). אימוץ בידי קרובי המשפחה הוא לרוב פתוח לגמרי, עקב רשת הקשרים הטבעית בין בני המשפחה המולידה לבין קרובי המשפחה המאמצים, ועקב היעדר האפשרות לנתקו (O'Halloran, 2006).

בהקשר זה, חשוב לציין את הקשיים באימוץ פתוח בידי קרובי משפחה. מן המחקרים עולה כי בעקבות האימוץ ייתכנו מערכות יחסים לא בריאות בין בני המשפחה, הכוללות פיצולים ונתקים. עוד חיסרון הוא שינוי הגדרת התפקידים הטבעית במשפחה, היוצר מצבים מוזרים לשאר בני המשפחה, למשל כאשר סבים מתייחסים לחלק מילדי המשפחה כנכדיהם ולחלק אחר כילדיהם (O'Halloran, 2015).

5. תנאי סף ושיקולים להמלצה על אימוץ פתוח

החוקרות התבקשו לאתר בספרות המקצועית והמחקרית קריטריונים להמלצה על אימוץ פתוח ותנאי סף לקיומו. עיון בספרות העלה רק פירוט של תנאי סף, כלומר המצבים שבהם האימוץ הפתוח אינו יכול להתקיים בשום אופן, ולא נמצא כל פירוט של נהלים וקריטריונים להמלצה על אימוץ פתוח לסוגיו השונים. מן הספרות על מאפייני הפרקטיקה הטובה ביותר עלה כי מצב זה נובע מהתפיסה כי אי אפשר לגבש נהלים אחידים להמלצה על אימוץ פתוח בכלל או על רמת הפתיחות באימוץ בפרט. מסר זה הודגש בספרות המקצועית באמצעות שימוש חוזר במנטרה "No one size fits all", וההדגשה כי השיקול המרכזי בהחלטה על אימוץ פתוח לסוגיו השונים הוא טובת הילד. ההמלצה על אימוץ פתוח בכל מקרה צריכה להיות מותאמת לצרכים, למשאלות, לחוזקות ולמאפיינים הייחודיים של כל פרט בצלעות האימוץ – ולשילוב המיוחד שביניהן, ועליה להסתמך על רגישותם של העובדים המלווים את המקרה ועל ניסיונם המקצועי (Grotevant et al., 2007; Grotevant, Perry, & McRoy, 2005).

עם זאת, הספרות המקצועית אכן מצביעה על המצבים הבסיסיים שבהם אימוץ פתוח אינו מתאים כלל ועיקר וכן על מאפייני הילדים, ההורים המאמצים וההורים המולידים שלהם הוא מתאים. מידע זה יכול לספק לאנשי המקצוע קווים מנחים בהחלטה אם אימוץ פתוח מתאים במקרים השונים ובקביעת מתכונת הקשר המתאימה לכל מקרה.

המצבים שבהם אימוץ פתוח אינו מתאים. מן הספרות המקצועית עולה כי המצבים שבהם אימוץ פתוח אינו מתאים קשורים בעיקר לתפקודם ולגישתם של בני המשפחה המולידה: אם בני המשפחה המולידה לא היו בקשר עם הילד לפני האימוץ; אם הם אינם מעוניינים בקשר עם הילד; אם הם התעללו בילד נפשית או פיזית; אם הם המשיכו להתנגד לאימוץ ולמשפחה המאמצת גם לאחר מתן צו האימוץ; אם הם מתקשים בשמירה על גבולות בקשר עם הילד; ואם המפגש עימם מעורר בילד תסמינים פוסט-טראומטיים (Child Welfare Information Gateway, 2013a).

מאפייני צלעות האימוץ שאימוץ פתוח מתאים להן במיוחד. במחקרים שונים זוהו המאפיינים או הגישה של הילדים, ההורים המאמצים ובני המשפחה המולידה שהאימוץ הפתוח התאים להם במיוחד, כמפורט להלן.

מאפייני הילדים. ממחקרים עולה כי ככל שהילדים היו צעירים יותר כשהוצאו מן הבית כך הם השתלבו טוב יותר באימוץ פתוח (De Rosnay, Luu, & Wright, 2016). עוד עלה ממחקרים כי אימוץ פתוח התאים במיוחד לילדים עם פחות קשיים התפתחותיים או התנהגותיים וילידים שקשרם עם הוריהם המאמצים היה טוב יותר, והתאפיין בפתיחות תקשורתית (communicative openness) רבה יותר (Young & Neil, 2004).

מאפייני ההורים המאמצים. מחקרים שונים מצביעים על הגישה והתכונות של ההורים המאמצים המקושרות עם התוצאות הטובות ביותר של אימוץ פתוח. חשוב לציין כי תכונות אלה ייחודיות להורות באימוץ פתוח, כלומר ייתכן שהורים מאמצים טובים באופן כללי לא יהיו אידיאליים לגידול ילדים בסיטואציה המורכבת של אימוץ פתוח. מן הספרות עולה עוד כי הורות מסוג זה מצריכה שילוב בין מחויבות, יציבות ויכולת להצבת גבולות, לצד גמישות, יכולת גבוהה לאמפתיה, ענווה, נכונות לתקשורת פתוחה ושוטפת עם הילד על היותו מאומץ וגישה רחומה ולא שיפוטית כלפי ההורים המולידים (Neil, Cossar, Jones, Lorgelly, & Young, 2011; Sykes, 2000).

מאפייני ההורים המולידים או בני המשפחה המולידה. מחקרים שונים מצביעים גם על מאפייני ההורים המולידים ובני המשפחה המולידה המקושרים עם תוצאות טובות של אימוץ פתוח. ממחקרים אלה עולה כי ככל שבני המשפחה המולידה משלימים עם אימוצו של הילד – כלומר ככל שהם נכונים להשלים עם ויתורם על ההורות, לקבל את ההורים המאמצים כהוריו החדשים של הילד, לתמוך בהשתלבות הילד במשפחה המאמצת ולעבוד בשיתוף פעולה עם הוריו המאמצים – האימוץ הפתוח מוצלח יותר (Logan & Smith, 2004; Neil, 2009; Neil et al., 2011). עוד עולה ממחקרים שונים כי ככל שבני המשפחה המולידה מפגינים יותר אכפתיות ודאגה לילד והשלמה עם האימוץ כך הילדים לכודים פחות בקונפליקט נאמנויות (Fratter, 1996; Neil et al., 2011). חשוב לציין כי במרבית המקרים ההורים המאמצים מדווחים שקל להם יותר באימוץ פתוח שבו הקשר נשמר עם סבים או עם אחים מאשר באימוץ שבו הקשר נשמר עם ההורים המולידים, ובמקרים אלה הם נוטים לדווח שהקשר באימוץ מזיק פחות לילדים (Child Welfare Information Gateway, 2013a).

מלבד מאפייני צלעות האימוץ שנמצאו מקושרים לאימוץ מוצלח, נמצא גם כי ככל שהמבוגרים באימוץ הפתוח (בני המשפחה המאמצת והמולידה) מסוגלים יותר לשתף פעולה ביניהם, וככל שהקונפליקט ביניהם נמוך יותר, עולים הסיכויים לאימוץ פתוח מוצלח (Grotevant, 2009; Macaskill, 2002; Neil, 2009).

6. הליווי והסיוע הניתנים לצלעות האימוץ לאורך שנות האימוץ

כדי להבטיח את יעילותו של מודל האימוץ הפתוח לילד המאומץ וכדי להתמודד עם המורכבות ועם קשיים הכרוכים בשמירה על קשר במפגשים, **מצביעה ספרות המחקר על צורך מרכזי בהענקת ליווי ותמיכה לשלוש צלעות האימוץ לאורך כל השנים** (Child Welfare Information Gateway, 2003, 2013a). כדי שליווי צלעות האימוץ יהיה מיטבי חשוב מאוד שאנשי המקצוע יקבלו הכשרה מיוחדת לליווי האימוץ הפתוח, וחשוב שיהיו בעלי גישה אמפתית, גמישה, אופטימית ומחויבת כלפי כל הצדדים, כדי לתת השראה למשפחות (Siegel & Smith, 2012). בספרות המחקר זוהו מאפייני הפרקטיקה הטובה ביותר בנוגע לליווי צלעות האימוץ. יישום של חלק מן העקרונות בישראל עשוי להועיל לשיפור דרכי העבודה. עם זאת, יש להביא בחשבון שחלק מן העקרונות מותאמים לדרכי העבודה השונות במדינות אחרות, ואי אפשר ליישם בישראל באופן המוצג להלן.

ליווי וסיוע בתחילת הדרך. בארצות הברית ובקנדה, לפני שבית המשפט נותן אישור עקרוני לאימוץ פתוח, על העו"סים להקפיד שהמלצתם לכך אכן נובעת בראש ובראשונה מטובת הילד ולא משיקולים זרים (De Rosnay et al., 2016; Reamer & Siegel, 2007), כמו למשל הקלה על מצפונם או כתמריץ להורים המולידים כדי שיוותרו מרצונם על זכויות ההורות. לאחר אישורו העקרוני של בית המשפט על אימוץ פתוח, תפקידם של העו"סים לסייע בזיהוי דרגת הפתיחות ומאפייני הקשר המתאימים לכל אחת מצלעות האימוץ; להציע למשפחות המאמצות מגוון דרכים אפשריות לשמירה על קשר עם בני המשפחה המולידה (Grotevant et al., 2007); ולוודא שההורים המאמצים ובני המשפחה המולידה אכן קיבלו את ההחלטה על אימוץ פתוח בעצמם. תנאים אלה מבטיחים התמודדות טובה יותר עם אתגרי האימוץ לאורך זמן (Siegel & Smith, 2012). אם צלעות האימוץ החליטו שהאימוץ יהיה פתוח, העו"סים יכולים לעזור ולתמוך בעריכת הסכם בין הצדדים (הרחבה על עריכת ההסכם ראו בפרק 7 (Child Welfare Information Gateway, 2014). כמו כן, רצוי שיסייעו בתיאום ציפיות ובהגדרת גבולות הקשר הרצוי, ושיבטיחו גמישות בהתאם לצרכים המשתנים של הצדדים.

חשוב גם שהעו"סים יספקו להורים המאמצים ולהורים המולידים הדרכה והכשרה במגוון היבטים שיסייעו להסתגלות מיטבית של הילד לאימוץ. רצוי שהכשרה זו תכלול הקניית אסטרטגיות לכינון מערכות יחסים מוצלחות, לדיון פתוח וחופשי על היותו של הילד מאומץ (communicative openness) ולהתמודדות עם אתגרי האימוץ הפתוח לאורך זמן. כמו כן חשוב שההכשרה תכלול עבודה להעמקת האמפתיה והבנת נקודת המבט של הצד האחר (Child Welfare Information Gateway, 2003, 2013a). רצוי שאנשי המקצוע יתמכו בהורים המאמצים והמולידים גם במפגשים אישיים. למשל, שיתנו מענה לסוגיות העולות בנוגע להשתלבות הילד במשפחה המאמצת, הגרעינית והמורחבת (Livingston Smith, 2014).

ליווי וסיוע לאורך שנות האימוץ. חשוב שאנשי המקצוע יקפידו על מתן תמיכה שוטפת לכל צלעות האימוץ לאורך כל שנות האימוץ (Child Welfare Information Gateway, 2003, 2013a). רצוי שעו"ס המשפחה המולידה והעו"ס של המשפחה המאמצת ושל הילד יהיו בקשר שוטף עימם לאורך האימוץ, ויסייעו בהכנה הרגשית למפגשי הילדים עם ההורים המולידים; בתכנון חוויה חיובית במפגשים, בין היתר כשיש מידה כלשהי של זרות; בתכנון המפגשים ובפיקוח עליהם, כדי למנוע פגיעה אפשרית בילדים במהלכם (Neil et al., 2011); באזור רגשי לאחר המפגשים; בבחינת הצרכים המשתנים בקשר ובתיווך המשא ומתן לשינויים; ובליווי מוגבר סביב צמתים מורכבים בחיי הילד (Child Welfare Information Gateway, 2003, 2013a). כמו כן, חשוב שהעו"סים יפנו את צלעות האימוץ לשירותי פוסט-אימוץ מותאמים, כגון שירותי מניעה והתערבות מוקדמים, שירותים תומכים בסיסיים (כקבוצות תמיכה והכשרה) ושירותים אינטנסיביים למשפחות במשבר המתמודדות עם בעיות מורכבות. חלק משירותים אלה עשויים להיות פורמליים יותר, ואילו אחרים עשויים להיות בלתי פורמליים, בניהול הורים מאמצים או באמצעות האינטרנט (Livingston Smith, 2014). ראו דוגמאות לתמיכה באתרים או בקווים חמים בנספח.

תמיכה וסיוע בעידן האינטרנט. בעידן האינטרנט השמירה על גבולות הקשר בין צלעות האימוץ מורכבת. בני המשפחה המולידה והילדים המאומצים יכולים לאתר זה את זה בקלות רבה יותר ולקיים קשרים ללא תיווך והגנה, העלולים לערער את צלעות האימוץ ואף להיות מלווים במצבים פוגעניים, כגון תגובות לא מווסתות של בני המשפחה המולידה כלפי המאומץ או דחייתו (Fursland, 2011; MacDonald & McSherry, 2013). מומחים בתחום האימוץ ממליצים שהליווי לשלוש צלעות האימוץ יכלול הכנה לאפשרות זו גם באימוץ הפתוח, לרבות דיון ביתרונות ובחסרונות של שמירה על קשר באמצעים אלה וחשיבה על דרכי תגובה אפשריות ליצירת קשר על ידי הצד השני ועל דרכים להצבת גבולות. אם יש עניין הדדי בהמשך הקשר, רצוי להנחות את צלעות האימוץ להיפתח זו לזו בזהירות ובתהליך איטי של בניית אמון, ולהיעזר ככל האפשר בגורמים שונים לתיווך ולתמיכה (Neil et al., 2011; Ogden, Teeter, & Stahl, 2012).

7. בחינת הצרכים המשתנים של צלעות האימוץ

ממחקרים שונים עולה כי צורכי המאומצים, המאמצים ובני המשפחה המולידה בכל הנוגע לקיום הקשר באימוץ עשויים להשתנות. למשל, מפעם לפעם עשויים כל הצדדים להזדקק לעזרה רבה יותר בניהול הרגשות בקשר ובניהול ההיבטים הפרקטיים הנוגעים לשימורו, ובהם מקום המפגשים ועלויות ההגעה אליהם (Neil et al., 2011). לעיתים צורכיהן של צלעות האימוץ בקשר משתנים במהלך השנים. ייתכן שאחת מצלעות האימוץ תרצה להגביר את הקשר או לצמצמו, או תבקש לשנות את מתכונתו. לעיתים אף נוצרים קונפליקטים בין הרצונות המנוגדים של צלעות האימוץ. לכן חשוב ששירותי האימוץ יהיו רגישים לצרכים המשתנים, ואף ייזמו לפרקים דיונים כדי לבחון אם אומנם הצרכים השתנו ומהי תוכנית הקשר המתאימה ביותר לכל הצדדים (MacDonald & McSherry, 2011; שורק וניג'ם-אכתילאת, 2012ב).

מידע על מנגנונים לשינוי מתכונת הקשר בהתאם לצרכים המשתנים של צלעות האימוץ נמצא רק במחקרים מארצות הברית ומקנדה. כאמור, בקנדה וב-28 מדינות בארצות הברית, לאחר שבית המשפט אישר עקרונית שאימוץ פתוח יהיה לטובת הילד יש אפשרות לערוך חוזה משפטי להגדרת מתכונת הקשר והדרכים לאכיפתו (Livingston Smith & Donaldson Adoption Institute Staff, 2014). במדינות שבהן נערך חוזה משפטי כזה שינוי הקשר בהתאם לצרכים המשתנים של צלעות האימוץ מחייב אישור של בית המשפט. אישור זה מושג אם הוא מוסכם על כל הצדדים והוא לטובת הילד. בעשר מדינות בארצות הברית, טרם אישור החוזה מפנה בית המשפט את הצדדים לגישור מטעמו או לגישור בקהילה. במדינות שבהן הקשר מתבסס על "הסכם הבנות הדדיות" קיומו או ביטולו מותנה בהסכמת ההורים המאמצים בלבד (Child Welfare Information Gateway, 2014).

8. השלכות האימוץ הפתוח על צלעות האימוץ

מרבית המחקרים שבחנו את השלכות האימוץ הפתוח על צלעות האימוץ מלמדים כי למרות המורכבות והמאמץ הרגשי הכרוך באימוץ הפתוח, אם הוא מנוהל בצורה הנכונה שביעות הרצון ממנו רבה, והשלכותיו על היחסים במשפחה, במישור התפקודי ובתהליכי גיבוש הזהות העצמית של המאומצים חיונית (Child Welfare Information Gateway, 2013a).

השלכות האימוץ הפתוח בטווח הקצר (שישה עד תשעה חודשים)

במחקר שנערך בארצות הברית נבחן הקשר שבין מידת הפתיחות באימוץ (הפתיחות המבנית) לבין מידת ההסתגלות ושביעות הרצון ממנו בקרב 323 מקרים מזווגים של הורים מולידים והורים מאמצים, בפרק זמן של שישה עד תשעה חודשים מתחילת האימוץ. מן המחקר עלה כי ככל שהאימוץ היה פתוח יותר, בקרב ההורים המולידים שביעות הרצון, הרווחה הנפשית וההסתגלות לאימוץ היו גבוהות יותר, ואילו בקרב ההורים המאמצים שביעות הרצון מן האימוץ הייתה גבוהה יותר אך רווחתם הנפשית והסתגלותם לאימוץ הייתה נמוכה (Ge et al., 2008). ממצאים אלה מצביעים על צורך בתמיכה מוגברת בהורים המאמצים סמוך לאימוץ, כדי לשפר את רווחתם הנפשית ואת הסתגלותם לאימוץ הפתוח בטווח הקצר.

השלכות האימוץ הפתוח לאורך זמן

השלכות האימוץ הפתוח על האימהות המולידות. אימהות מולידות שקיימו קשר קבוע ומתמשך עם ילדים שנולדו להן דיווחו על פחות צער, חרטה ודאגה ועל שקט נפשי רב יותר בהשוואה לאימהות מולידות שילדיהן שולבו באימוץ סגור (Cushman, Kalmuss, & Namerow, 1997; Henney et al., 2007). כמו כן, ככל ששביעות הרצון של האימהות המולידות מן הקשר עלתה כך דיווחיהן על יגון וצער לא פתור 10–12 שנים לאחר האימוץ הייתה נמוכה יותר (Grotevant, McRoy, & Ayers-Lopez, 2013).

השלכות האימוץ הפתוח על ההורים המאמצים. ממחקרים שונים עולה כי בסך הכול הורים המאמצים ילדים באימוץ פתוח מרגישים נוח עם מרכיב הקשר עם המשפחה המולידה באימוץ (Grotevant et al., 2005; Siegel, 2008), אף שחלקם חווים לחץ סמוך למפגשי הקשר – בהיזכרם כי יש לילד עוד משפחה או בשל חוויות של חציית גבולות מצד בני המשפחה המולידה (שורק וניג'ם-אכתילאת, 2012; Neil, 2012).

שביעות הרצון של ההורים המאמצים מן האימוץ הפתוח ומזהותם כהורי הילדים גבוהה יותר כאשר הילדים הם מתבגרים (Grotevant et al., 2007) ובוגרים צעירים (Farr, Grant-Marsney, Musante, Grotevant, & Wrobel, 2014). הוריהם של ילדים עם פחות בעיות התנהגות מוחצנות, הן כמתבגרים והן כבוגרים צעירים, היו מרוצים יותר מן הפתיחות באימוץ (Grotevant, Rueter, Von Korff, & Gonzalez, 2011). עוד עולה כי חששם של הורים באימוץ פתוח מלא שההורים המולידים יתבעו את ילדם בחזרה היה נמוך בהשוואה לחששם של הורים באימוץ פתוח מתווך או סגור (MacDonald & McSherry, 2011; Siegel, 2012). לא זו אף זו, ככל שהאימוץ פתוח יותר ההורים המאמצים חשים אמפתיה רבה יותר כלפי ההורים המולידים, ויכולים לנהל עם ילדיהם תקשורת פתוחה יותר בנושא האימוץ (Grotevant et al., 2005; Siegel, 2008).

השלכות האימוץ הפתוח על המאמצים. מחקרים שבחנו את השלכות האימוץ הפתוח על המאמצים התמקדו בבחינת שביעות רצונם, בהשלכות שחוו במישור התפקודי, בהשלכות שחוו בהקשר זהותם העצמית וביחסיהם במשפחה, כמפורט להלן:

שביעות הרצון. מאומצים שאומצו באימוץ פתוח מביעים שביעות רצון מסוג זה של אימוץ (Berge, Mendenhall, Wrobel, Grotevant, & McRoy, 2006; Grotevant et al., 1996). עם זאת, הם מתארים גם אתגרים שונים, כגון המאמץ הרגשי שהקשר תובע מהם, הקושי עם פערי התקשורת בינם לבין בני המשפחה המולידה ורכיבים של מידע חסר על נסיבות אימוצם, המותירים אותם עם שאלות פתוחות לאורך שנות התבגרותם (שורק וניג'ם-אכטילאט, 2012; Neil, 2012). מחקרים מראים כי ככל שהילדים גדולים יותר שביעות רצונם מן האימוץ הפתוח גבוהה יותר. רמות שביעות הרצון הגבוהות ביותר נמצאו בקרב מתבגרים (Grotevant et al., 2007) וצעירים בני 18-25 (Farr et al., 2014). ממחקר שעקב אחר מאומצים באימוץ פתוח במשך 20 שנים עלה כי ככל שהוריהם המאמצים מרוצים יותר מן האימוץ הפתוח, כך גם שביעות רצונם של המאומצים גבוהה יותר (Siegel, 1993, 2003, 2008, 2012).

המישור התפקודי. במחקרים נמצא כי המפגשים עם בני המשפחה המולידה לא נקשרו לבעיות התנהגות מוחצנות בטווח הארוך. במקרים שבהם נמצאו קשיים רגשיים או תפקודיים אצל צעירים הם הושפעו ממגוון גורמים לפני השילוב באימוץ ואחריו, ולא דווקא מן המפגשים עם המשפחה המולידה (Grotevant et al., 2011; Neil, 2012).

הזהות העצמית. ממחקרים שונים עולה כי האימוץ הפתוח מסייע למאומצים לגבש זהות עצמית קוהרנטית יותר. למשל, מאומצים באימוץ פתוח חשו פחות קונפליקט פנימי ורגשות של נאמנות חצויה לעומת מאומצים באימוץ סגור (Neil, 2003). כמו כן נמצא כי להורים המאמצים תפקיד מרכזי בהתפתחות של זהות עצמית בריאה בקרב המאומצים: ככל שהם מאפשרים דיון חופשי ופתוח יותר על זהות הילדים כילדים מאומצים לאורך התבגרותם, גם זהותם העצמית של הילדים

המאמצים בריאה ומלוכדת יותר (Berge et al., 2006; Grotevant et al., 2007; Neil, Beek, & Ward, 2014; De Rosnay et al., 2016; Von Korff & Grotevant, 2011). ממחקרים שבחנו את תפיסותיהם של מתבגרים על האימוץ הפתוח עולה כי לדעתם אחד מיתרונותיו המרכזיים הוא הגישה למידע גנטי ורפואי, המאפשר להם לזהות מאין הגיעו המאפיינים האישיים שלהם, וכן למידע (ולו חלקי) על נסיבות אימוצם, שעשוי להפחית תחושות של נטישה ולהגביר את תחושות השייכות אל המשפחה המאמצת (Berge, et al., 2006; Grotevant et al., 2007; Wrobel et al., 1996).

היחסים המשפחתיים. במחקרים שונים נמצא כי ככל שיש יותר קשר בין הילד לבין בני משפחתו המולידה, גם הדיון בין בני המשפחה המאמצת על זהותו של הילד כאדם מאומץ רווח יותר, והשפעתו על פיתוח זהות עצמית מלוכדת ובריאה של הילד רבה יותר (Berge et al., 2006; Grotevant et al., 2007; Neil, 2012; Von Korff & Grotevant, 2011). בבחינת השלכות האימוץ הפתוח על רגשות המאומצים כלפי אימותיהם המולידות עלה כי מתבגרים שהאימוץ הפתוח שלהם כלל מפגשים עם אימותיהם דיווחו על רגשות חיוביים כלפיהן, ולא דיווחו על בלבול בקשר לזהות הוריהם או לתפקידם ההורי (Grotevant et al., 2007). מאומצים שנפגשו עם אימותיהם המולידות דיווחו על רמות שביעות הרצון הגבוהות ביותר בקשר לפתיחות באימוץ, בהשוואה למאומצים שמרכיב הפתיחות באימוץ לא כלל מפגשים עם אימותיהם או למאומצים שהיו בקשר עימן והקשר נפסק. מאומצים אלה דיווחו על רמות שביעות הרצון הנמוכות ביותר, והסבירו כי הדבר נבע מכך שהם רצו יותר קשר עם אימותיהם המולידות (Berge et al., 2006). ממחקר שעקב אחר מאומצים באימוץ פתוח במשך 20 שנה עלה כי מאומצים שחוו אירועים מכאיבים עם המשפחות המולידות המשיכו לתמוך בעיקרון הפתיחות באימוץ, וראו באירועים המכאיבים הזדמנויות לעבוד על רגשותיהם כלפי האימוץ, להתמודד עם העובדות, לגבש את זהותם ולחזק את יחסיהם המשפחתיים (Siegel, 1993, 2003, 2008, 2012). בסיום מחקר אורך זה ניסחו החוקרים את בקשות המרואיינים (מאומצים באימוץ פתוח) מאנשי המקצוע ומקובעי המדיניות. לדבריהם, הבקשות הופיעו כחוט השני בראיונות איתם לאורך השנים (Siegel, 2012): "אפשרו לנו לגדול באימוץ פתוח. אל תנתקו אותנו מן המשפחות המולידות שלנו. אל תתנו לנו לחכות עד גיל 18 כדי לגלות מי אנחנו, מאיפה באנו, או כדי לקבל תשובות לשאלות שלנו"; "תנו לנו קול והקשיבו לנו. אל תחליטו בשבילנו. תהיו שם כדי לשמור עלינו, להדריך אותנו כשאנו מעצבים את הדרך שלנו. עזרו לנו להרחיב את הקשר ולהתרחק ממנו כאשר אנחנו צריכים".

9. תובנות וכיווני פעולה

בסקירה זו הוצגו עקרונות הפרקטיקה הטובה ביותר בנוגע ליישום מודל האימוץ הפתוח במדינות שונות, כפי שאלה עולים מספרות המחקר. יש להביא בחשבון כי חלק מן העקרונות מותאמים לדרכי העבודה השונות במדינות אחרות ואי אפשר ליישם בישראל. למשל, עקרונות הפרקטיקה הטובה ביותר הנוגעים לגיבוש ההסכם בין צלעות האימוץ על מתכונת הפתיחות ביניהם אינה רלוונטית לישראל, משום שבית המשפט קובע אותה והיא אינה מושתתת על הסכמות בין צלעות האימוץ. לכן, **מומלץ לערוך מחקר שיבחן את עקרונות הפרקטיקה הטובה המותאמים לישראל, על בסיס הניסיון שהצטבר בשנים האחרונות מאז שהאימוץ הפתוח צבר תאוצה.** התובנות וכיווני הפעולה המוצגים בחלק זה מבוססים על עקרונות הפרקטיקה הטובה ביותר שאפשר ליישם בישראל.

תובנות וכיווני פעולה הנוגעים להמלצה על אימוץ עם קשר

השיקול המרכזי הוא טובת הילד. ההמלצה על אימוץ פתוח צריכה להתבסס על שיקולי טובת הילד ולא על שיקולים זרים, כמו הקלה על מצפונם של העובדים או כתמריץ להורים המולידים בתמורה לווייתור מרצון על זכויות ההורות.

המצבים שבהם האימוץ הפתוח אינו מתאים. אין להמליץ על אימוץ עם קשר בהינתן לפחות אחד המצבים האלה: בני המשפחה המולידה לא היו בקשר עם הילד לפני האימוץ; הם אינם מעוניינים בקשר עם הילד; הם התעללו בילד נפשית או פיזית; הם המשיכו להתנגד לאימוץ ולמשפחה המאמצת גם לאחר מתן צו האימוץ; הם מתקשים בשמירה על גבולות בקשר עם הילד; המפגש עימם מעורר בילד תסמינים פוסט-טראומטיים.

מאפייני צלעות האימוץ שאימוץ עם קשר מתאים להן במיוחד. רצוי שילדים המשולבים באימוץ עם קשר יהיו אלה שיש להם פחות קשיים התפתחותיים או התנהגותיים. אשר להורים המאמצים, מומלץ לשים דגש על בחירתם, מכיוון שלגישה שלהם ולתפקודם השפעה מכרעת על תוצאות האימוץ הפתוח. כמו כן רצוי שיתאפיינו במחויבות, ביציבות, בגמישות, ביכולת גבוהה לאמפתיה, בענווה ובנכונות לתקשורת פתוחה ושוטפת על האימוץ. אשר לבני המשפחה המולידה, רצוי שיתאפיינו ביותר השלמה עם הוויתור על הילד ועם האימוץ וביותר אכפתיות ודאגה לילד. גישה זו מגינה על הילדים ממצב שבו יהיו לכודים בקונפליקט נאמנויות.

שילוב מוצלח בין צלעות האימוץ. חשוב לשים דגש על בחירת שילוב מוצלח בין צלעות האימוץ מבחינת המידה שבה הם משלימים עם האימוץ הפתוח. למשל, רצוי שהורים מאמצים המתקשים יותר להכיל קשר של ילד עם הוריו המולידים יאמצו ילד שהקשר שלו באימוץ הוא עם אחים או סבים.

התאמת ההמלצה על קשר לצורכיהן הייחודיים של צלעות האימוץ. בשל מורכבות המקרים, אי אפשר לגבש נהלים אחידים להמלצה על אימוץ פתוח בכלל או על רמת הפתיחות באימוץ בפרט ("No one size fits all"). חשוב שההמלצה על אימוץ פתוח תהיה רגישה לכל מקרה על מגוון מאפייניו, ושתותאם לצרכים, למשאלות, לחוזקות ולמאפיינים הייחודיים של כל פרט בצלעות האימוץ – ולשילוב המיוחד שביניהן. המלצה זו אמורה להסתמך בעיקר על רגישותם של העובדים המלווים את המקרה ועל ניסיונם המקצועי.

תובנות וכיווני פעולה הנוגעים לליווי ותמיכה בצלעות האימוץ

חשיבותם של ליווי ותמיכה בצלעות האימוץ מכרעת להצלחת האימוץ. יש לתת את הדעת לעובדה שבשל מורכבות האימוץ הפתוח, ליווי ותמיכה לצלעות האימוץ גורליים להצלחתו. ללא ליווי ותמיכה לאורך השנים גדלים הסיכויים שהקשר יהיה מכאיב ואף פוגעני לחלק מצלעות האימוץ.

הכשרת ההורים המאמצים וההורים המולידים להתמודדות עם אתגרי האימוץ הפתוח. הגישה של בני המשפחה המולידה ובמיוחד של ההורים המאמצים כלפי האימוץ הפתוח משפיעה על תוצאותיו, ולכן חשוב לספק להם הכשרה ייחודית, שתכלול הקניית אסטרטגיות לכינון מערכות יחסים מוצלחות, לדין פתוח וחופשי על היותו של הילד מאומץ ולהתמודדות עם אתגרי האימוץ הפתוח לאורך זמן. כמו כן חשוב לעבוד איתם להעמקת האמפתיה ולהבנת נקודת המבט של הצד האחר.

ליווי אישי לכל צלעות האימוץ והפנייה לשירותים תומכי אימוץ. באימוץ פתוח הכולל מפגשים בהשגחה רצוי שההורים המאמצים, הילד המאומץ ובני המשפחה המולידה יקבלו ליווי אישי לאורך כל שנות האימוץ. רצוי שעובדי האימוץ יסייעו בהכנה רגשית למפגשים; בתכנון חוויה חיובית במפגשים, בין היתר כשיש מידה כלשהי של זרות; בתכנון המפגשים ובפיקוח עליהם, כדי למנוע פגיעה אפשרית בילדים במהלכם; באזור רגשי לאחר המפגשים; בבחינת הצרכים המשתנים בקשר ובתיווך המשא ומתן לשינויים; ובליווי מוגבר סביב צמתים מורכבים בחיי הילד. כמו כן, חשוב שהעו"סים יפנו את צלעות האימוץ לשירותים תומכי אימוץ, כגון קבוצות תמיכה וטיפול פרטני.

רגישות לצרכים המשתנים. חשוב ששירותי האימוץ יהיו רגישים לצרכים המשתנים של צלעות האימוץ בקשר, ואף ייזמו לפרקים דיונים כדי לבחון אם אומנם הצרכים השתנו, ומהי תוכנית הקשר המתאימה ביותר לכל אחד מן הצדדים.

תמיכה וסיוע בעידן האינטרנט. מומלץ כי הליווי לשלוש צלעות האימוץ יכלול הכנה לאפשרות שבני המשפחה המולידה או הילדים המאומצים יאתרו זה את זה באינטרנט ויקיימו קשרים ללא תיווך והגנה. בהכנה זו יש לדון ביתרונות ובחסרונות של שמירה על קשר באמצעים אלה; ולחשוב על דרכי תגובה אפשריות ליצירת קשר על ידי הצד השני ועל דרכים להצבת גבולות. אם יש עניין הדדי בהמשך הקשר, רצוי להנחות את צלעות האימוץ להיפתח זו לזו בהירות ובתהליך איטי של בניית אמון, ולהיעזר ככל האפשר בגורמים שונים לתיווך ולתמיכה.

תובנות וכיווני פעולה הנוגעים לעובדים הסוציאליים בשירותי האימוץ

בחירת עובדים סוציאליים בעלי גישה מתאימה. חשוב להקפיד על בחירת אנשי מקצוע מתאימים לליווי משפחות באימוץ פתוח, שהם בעלי גישה אמפתית, גמישה, אופטימית ומחויבת כלפי כל הצדדים, כדי לתת השראה למשפחות המאמצות והמולידות.

מומחיות בליווי האימוץ הפתוח. רצוי שעובדי האימוץ יפתחו מומחיות לליווי האימוץ הפתוח. לצורך זה חשוב לספק להם הכשרה ייעודית לתפקיד ולהעניק להם תמיכה והדרכה באופן קבוע.

רשימת מקורות

גוטליב, ד'. (1998). אימוץ פתוח: גיבוש גישה ישראלית. **רפואה ומשפט, 19**.

מימון, נ'. (1994). **דיני אימוץ ילדים**. תל אביב: לשכת עורכי הדין בישראל.

שורק, י', וניג'ם-אכתילאת, פ'. (2012א). **מסמך רקע לתוכנית "מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ"**. ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל. המחקר נערך ביוזמת אשלים ג'וינט ישראל ובוצע בשיתוף השירות למען הילד במשרד הרווחה והשירותים החברתיים.

שורק, י', וניג'ם-אכתילאת, פ'. (2012ב). **"מאימוץ ילדים לקהילת האימוץ": חקר מקרים. אימוץ עם קשר ואימוץ על-ידי משפחות אומנות**. ירושלים: מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל. המחקר נערך ביוזמת אשלים ג'וינט ישראל ובוצע בשיתוף השירות למען הילד במשרד הרווחה והשירותים החברתיים.

Avery, R. J. (1998). Information disclosure and openness in adoption: State policy and empirical evidence. *Children and Youth Services Review, 20*(1/2), 57–85.

Berge, J. M., Mendenhall, T. J., Wrobel, G. M., Grotevant, H. D., & McRoy, R. G. (2006). Adolescents' feelings about openness in adoption: Implications for adoption agencies. *Child Welfare, 85*(6).

Brodzinsky, D. M. (2005). "Re-conceptualizing openness in adoption: Implications for theory research and practice". In D. M. Brodzinsky & J. Palacios (Eds.), *Psychological issues in adoption: Research and practice* (pp. 145–167). Westport: Praeger.

Brodzinsky, D. M., Smith, D. W., & Brodzinsky, A. B. (1998). *Children's adjustment to adoption: Developmental and clinical issues* (Vol. 38). London: Sage.

Child Welfare Information Gateway. (2003). *Openness in Adoption*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

Child Welfare Information Gateway. (2013a). *Openness in adoption: Building relationships between adoptive and birth families*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

Child Welfare Information Gateway. (2013b). *Working with Birth and Adoptive Families to Support Open Adoption*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

Child Welfare Information Gateway. (2014). *Postadoption contact agreements between birth and adoptive families*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

- Cocozzelli, C. (1989). Predicting the decision of biological mothers to retain or relinquish their babies for adoption: Implications for open placement. *Child Welfare, 68*, 33–44.
- Cushman, L. F., Kalmuss, D., & Namerow, P. B. (1997). Openness in adoption: Experiences and social psychological outcomes among birth mothers. *Marriage & Family Review, 25*(1–2), 7–18.
- De Rosnay, M., Luu, B., & Wright, A. C. (2016). *Young children's identity formation in the context of open adoption in NSW: An examination of optimal conditions for child wellbeing*. Sydney: Institute of Open Adoption Studies, University of Sydney.
- Farr, R. H., Grant-Marsney, H. A., Musante, D. S., Grotevant, H. D., & Wrobel, G. M. (2014). Adoptees' contact with birth relatives in emerging adulthood. *Journal of Adolescent Research, 29*(1), 45–66.
- Fratter, J. (1996). *Adoption with contact: Implications for policy and practice*. London: British Agencies for Adoption and Fostering.
- Fursland, E. (2011, Spring). Social networking and adoptio". *CW360°: A Comprehensive Look at a Prevalent Child Welfare Issue*. Retrieved from https://casw.umn.edu/wp-content/uploads/2013/12/CW360_2011.pdf.
- Ge, X., Natsuaki, M. N., Martin, D. M., Leve, L. D., Neiderhiser, J. M., Shaw, D. S., ... & Reiss, D. (2008). Bridging the divide: Openness in adoption and postadoption psychosocial adjustment among birth and adoptive parents. *Journal of Family Psychology, 22*(4), 529.
- Gilbert, N. (2012). A comparative study of child welfare systems: Abstract orientations and concrete results. *Children and Youth Services Review, 34*(3), 532–536.
- Gilbert, N., Parton, N., & Skivenes, M. (Eds.). (2011). *Child protection systems: International trends and orientations*. Oxford: Oxford University Press.
- Grotevant, H. D. (2009). Emotional distance regulation over the life course in adoptive kinship networks. In G. M. Wrobel & E. Neil (Eds.), *International advances in adoption research for practice* (pp. 295–316). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Grotevant, H. D., McRoy, R. G., Wrobel, G. M., & Ayers-Lopez, S. (2013). Contact between adoptive and birth families: Perspectives from the Minnesota/Texas adoption research project. *Child Development Perspectives, 7*(3), 193–198.

- Grotevant, H. D., Perry, Y. V., & McRoy, R. G. (2005). Openness in adoption: Outcomes for adolescents within their adoptive kinship networks. In D. M. Brodzinsky & J. Palacios (Eds.), *Psychological issues in adoption: Research and practice* (pp. 167–186). Westport: Praeger.
- Grotevant, H. D., Perry, Y. V., & McRoy, R. G. (2007). Openness in adoption: Outcomes for adolescents within their adoptive kinship networks. In T. C. Atwood, L. A. Allen, V. C. Ravenel, & N. F. Callahan (Eds.), *Adoption factbook IV* (pp. 439–452). Sterling: The National Council for Adoption.
- Grotevant, H. D., Rueter, M., Von Korff, L., & Gonzalez, C. (2011). Post-adoption contact, adoption communicative openness, and satisfaction with contact as predictors of externalizing behavior in adolescence and emerging adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 52*, 529–536.
- Grotevant, H. D., Wrobel, G. M., Von Korff, L., Skinner, B., Newell, J., Friese, S., & McRoy, R. (2007). Many faces of openness in adoption: Perspectives of adopted adolescents and their parents. *Adoption Quarterly, 10*(3–4), 79–101.
- Henney, S. M., Ayers-Lopez, S., McRoy, R. G., & Grotevant, H. D. (2007). Evolution and resolution: Birthmothers' experience of grief and loss at different levels of adoption openness. *Journal of Social and Personal Relationships, 24*(6), 875–889.
- Howe, D., & Feast, J. (2003). *Adoption, search & reunion: The long-term experience of adopted adults*. London: British association for Adoption and Fostering.
- Jones, C., & Hackett, S. (2007). Communicative openness within adoptive families: Adoptive parents' narrative accounts of the challenges of adoption talk and the approaches used to manage these challenges. *Adoption Quarterly, 10*(3–4), 157–178.
- Lifton, B. (1994). *Journey of the adopted self: A quest for wholeness*. New York: Basic books.
- Livingston Smith, S. (2014). Supporting and preserving adoptive families: *Profiles of publicly funded post-adoption services*. New York: The Donaldson Adoption Institute.
- Livingston Smith, S., & Donaldson Adoption Institute Staff. (2014). *Facilitating adoptions from care: A compendium of effective and promising practices*. London: British Association for Adoption & Fostering.
- Logan, J., & Smith, C. (2004). Direct post-adoption contact: Experiences of birth and adoptive families. In E. Neil, & D. Howe (Eds.), *Contact in adoption and permanent foster care: Research, theory and practice* (pp. 105–124). London: British Association for Adoption and Fostering.

- Macaskill, C. (2002). *Safe contact? Children in permanent placement and contact with their birth relatives*. Dorset: Russell House Publishing.
- MacDonald, M., & McSherry, D. (2011). Open adoption: Adoptive parents' experiences of birth family contact and talking to their child about adoption. *Adoption & Fostering, 35*(3), 4–16.
- MacDonald, M., & McSherry, D. (2013). Constrained adoptive parenthood and family transition: adopters' experience of unplanned birth family contact in adolescence. *Child & Family Social Work, 18*(1), 87–96.
- Neil, E. (2002). Contact after adoption: The role of agencies in making and supporting plans. *Adoption & Fostering, 26*(1), 25–38.
- Neil, E. (2003). Understanding other people's perspectives: Tasks for adopters in open adoption. *Adoption Quarterly, 6*(3), 3–30.
- Neil, E. (2009). The corresponding experiences of adoptive parents and birth relatives in open adoptions. In G. M. Wrobel & E. Neil (Eds.), *International advances in adoption research for practice* (pp. 269–294). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Neil, E. (2010). *The benefits and challenges of direct post-adoption contact: Perspectives from adoptive parents and birth relatives*. Barcelona: Universitat Ramon Llull.
- Neil, E. (2012). Making sense of adoption: Integration and differentiation from the perspective of adopted children in middle childhood. *Children and Youth Services Review, 34*(2), 409–416.
- Neil, E., Beek, M., & Ward, E. (2014). *Contact after Adoption: A longitudinal study of adopted young people and their adoptive parents and birth relatives*. London: British Association for Adoption and Fostering.
- Neil, E., Cossar, J., Jones, C., Lorgelly, P., & Young, J. (2011). *Supporting direct contact after adoption*. London: British Association for Adoption and Fostering.
- Ogden, S., Teeter, L., & Stahl, B. (2012, July). "My birth mother "friended" me! Being proactive before and after contact through social networking". Paper presented at the 38th annual conference of the North American Council on Adoptable Children, Arlington, VA.
- O'Halloran, K. (2006). The changing face of adoption in the United Kingdom. In *The politics of adoption: International perspectives on law, policy & practice* (pp. 39–69). Dordrecht: Springer.
- O'Halloran, K. (2015). The Changing Face of Adoption in the United Kingdom. In *The Politics of Adoption: International perspectives on law, policy & practice* (pp. 39–75). Dordrecht: Springer.

- "Open Adoption". (n.d.). [Blog Post]. Retrieved from <http://www.canadaadopts.com/adopting-in-canada/open-adoption>.
- Reamer, F., & Siegel, D. (2007). Ethical issues in open adoption: Implications for practice. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, *88*(1), 11–18.
- Selwyn, J., & Sturgess, W. (2001). *International overview of adoption: Policy and practice*. Bristol: University of Bristol, School for Policy Studies, Hadley Centre for Adoption and Fostering.
- Siegel, D. H. (1993). Open adoption of infants: Adoptive parents' perceptions of advantages and disadvantages. *Social Work*, *38*(1), 15–23.
- Siegel, D. H. (2003). Open adoption of infants: Adoptive parents' feelings seven years later. *Social Work*, *48*(3), 409–419.
- Siegel, D. (2008). Open adoption and adolescence. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, *89*(3), 366–374.
- Siegel, D. H. (2012). Growing up in open adoption: Young adults' perspectives. *Families in Society*, *93*(2), 133–140.
- Siegel, D. H., & Smith, S. L. (2012). *Openness in adoption: From secrecy and stigma to knowledge and connections. Practice perspective*. New York: The Donaldson Adoption Institute.
- Sykes, M. (2000). Adoption with contact: A study of adoptive parents and the impact of continuing contact with families of origin. *Adoption & Fostering*, *24*(2), 20–32.
- Sykes, M. R. (2001). Adoption with contact: A study of adoptive parents and the impact of continuing contact with families of origin. *Journal of Family Therapy*, *23*(3), 296–316.
- Thoburn, J. (2004). Post-placement contact between birth parents and older children: the evidence from a longitudinal study of minority ethnic children. In E. Neil & D. Howe (Eds.), *Contact in adoption and permanent foster care: Research, theory and practice* (pp. 184–202). London: British Association for Adoption and Fostering.
- Vandivere, S., Malm, K., & Radel, L. (2009). *Adoption USA: A chartbook based on the 2007 national survey of adoptive parents*. Washington, DC: US Department of Health and Human Services, Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation.
- Von Korff, L., & Grotevant, H. D. (2011). Contact in adoption and adoptive identity formation: The mediating role of family conversation. *Journal of Family Psychology*, *25*(3), 393–401.

- Welbourne, P. (2002). Adoption and the rights of children in the UK. *The International Journal of Children's Rights*, 10(3), 269–289.
- Wrobel, G. M., Ayers-Lopez, S., Grotevant, H. D., McRoy, R. G., & Friedrich, M. (1996). Openness in adoption and the level of child participation. *Child Development*, 67(5), 2,358–2,374.
- Wrobel, G. M., Hendrickson, Z., & Grotevant, H. D. (2006). "Adoption". In G. G. Bear & K. M. Minke (Eds.), *Children's needs III: Development, prevention, and intervention* (pp. 561–572). Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.
- Young, J., & Neil, E. (2004). The 'Contact after Adoption' study: The perspective of Birth Relatives after non-voluntary Adoption. In E. Neil & D. Howe (Eds.), *Contact in adoption and permanent foster care: Research, theory and practice* (pp. 85–104). London: British Association for Adoption and Fostering.

דוגמאות לשירותים תומכי אימוץ באנגליה, באמצעות אתרים וקווים חמים

בארצות הברית

1. התייעצות עם מומחים באימוץ פתוח:
<https://www.childwelfare.gov/organizations/>
2. התייעצות עם הורים אחרים באימוץ פתוח:
<https://www.childwelfare.gov/topics/adoption/adoptive/before-adoption/openness/>

באנגליה

1. BAAF (British Association for Adoption & Fostering): ארגון המספק מידע וייעוץ לכל מי שמעורב בנושאים הקשורים לאימוץ, אומנה ונושאי טיפול בילדים, מוצגת רשימה מקיפה של פרסומים וקווי ייעוץ.
<https://corambaaf.org.uk/fostering-adoption/adoption>
2. חיפוש קרובי משפחה מולידים ומאמצים ומקיים מסד נתונים של סוכנויות המספקות תמיכה באימוץ ושירותי תיווך:
www.adoptionsearchreunion.org.uk
3. Citizens Advice: ארגון עצמאי המעניק ייעוץ חנים, סודי וללא משוא פנים על כל הנושאים הקשורים לאימוץ.
<http://www.citizensadvice.org.uk>
4. Civil Legal Advice: שירות ייעוץ חנים וחסוי. הארגון מספק מידע ישירות לציבור על מגוון נושאים משפטיים נפוצים, מסייע לאנשים למצוא עזרה משפטית ומידע, ומסייע במציאת יועצים משפטיים ובבדיקת זכאות לקבלת סיוע משפטי חנים (במימון ציבורי):
<https://www.gov.uk/civil-legal-advice>
5. CASA (Consortium of Adoption Support Agencies): קבוצה עצמאית של סוכנויות תמיכה באימוץ (ASAs). הסוכנויות מספקות שירותי תמיכה לכל הצדדים שהושפעו מאימוץ או מאומנה לטווח ארוך ברחבי בריטניה:
www.casa-uk.org

6. Coram Children's Legal Centre: מרכז המספק ייעוץ משפטי עצמאי חינם לילדים, הורים, מטפלים ואנשי מקצוע. קו הטלפון לייעוץ משפטי לילד מספק ייעוץ משפטי חינם ומידע על כל ההיבטים של החוק והמדיניות המשפיעים על ילדים.

7. Family Rights Group: ארגון המספק לבני משפחה ייעוץ חינם בטלפון ובדוא"ל בכל הקשור להשגחה ולהגנה לילדיהם:

advice@frg.org.uk; <http://www.frg.org.uk>

באתר הארגון מפורסמים גם לוחות דיונים (discussion boards):

<http://www.frg.org.uk/discussion-board-for-homepage>

8. Grandparents' Association: ארגון המספק ייעוץ ותמיכה לסבים:

<http://www.grandparents-association.org.uk>

9. גישור משפחתי. כדי למצוא מגשר, אפשר לפנות לגופים שלהלן:

• השירות הלאומי לגישור משפחתי (National Family Mediation):

<http://www.nfm.org.uk>

• גישור משפחתי של משרד המשפטים (The Ministry of Justice's Family Mediation) – לקבלת הפניה למגשרים:

<http://www.familymediationcouncil.org.uk/>

10. NPN (Natural Parents' Network): ארגון עצמאי בבריטניה, המציע תמיכה לא שיפוטית, חסויה ועצמאית לאנשים המושפעים מאימוץ.

<http://www.n-p-n.co.uk>

רשימת פרסומים נבחרים של מתו"ה אגף מחקר, תכנון והכשרה:

משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה, סקירת השירותים החברתיים, (2016) (2015), (2014), (2013), (2012), (2011), (2010), (2009).

2019:

- אייר-טופילסקי, ט., שורק, י., (2019), יישום חוק המהו"ת ביחידות הסיוע - מחקר ארצי, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- בר-און, ע., מזא"ה, י., (2019), ניכור הורי: המשגה ודרכי התערבות טיפוליות ומשפטיות.
- ניג'ם-אכתילאת, פ., שורק, י., (2019), רציפות בין אומנה לאימוץ: עקרונות הפרקטיקה הטובה ביותר לפי הספרות.
- שורק, י., ניג'ם-אכתילאת, פ., (2019), אימוץ פתוח - סקירת ספרות.

2018:

- אנדבלד, מ., (2018), המיזם הלאומי לביטחון תזונתי - מחקר הערכה.
- ביילי, ב., (2018), יעילותן של גישות ההתערבות באלימות בין-בני-זוג.
- בן פורת, ע., דקל, ר., גילבר, א., (2018), חוויתם של גברים אלימים המקבלים סיוע במרכזים לטיפול ומניעת אלימות במשפחה בישראל: מה עוזר בעזרה?
- בן-שלמה, ש., באום, (2018), הערכת התערבות טיפולית בהורים הנוהגים באלימות כלפי ילדיהם במסגרת שירות המבחן למבוגרים.
- בר-חיים, א., זהבי, ע., גלעד-יצחקי, ס., כץ, נ., (2018), כלים לבדיקת איכות חיים של אנשים עם מוגבלויות.
- גידיניאן, י., לוי, א., גולדצוויג, א., בר-און, י., אכתילאת, א., (2018), דוח מחקר (מקוצר) על ילדים למשפחות גרושות והשוואתם לילדים למשפחות שלא עברו גירושין.
- טליאס, מ., (2018), המעון הרב-תכליתי: מודל עבודה מכוון תוצאות.
- יונס, ס., (2018), הכלה פיננסית עבור אנשים החיים בעוני, בהדרה ובחובות יתר.
- כהן, א., שנער-גולן, ו., לונטל, א., (2018), בחינת רמת האפקטיביות של הטיפול הקבוצתי בשירות המבחן למבוגרים.
- לביא, נ., ברום, ד., (2018), נפגעי עבירה: צרכים, מענים ואפיקים לפיתוח.
- לפ, י., אייל, י., ריבקין, ד., (2018), תוכנית "מע"ש תעשייתית": תעסוקה מוגנת קבוצתית של אנשים עם מוגבלות שכלית בשוק החופשי - הערכת התוכנית בשלביה המוקדמים.

- פינצ'ובר, ש., עטר-שוורץ, ש., (2018), חוויית ילדים לאחר הוצאתם לטיפול במסגרת חוץ-ביתית.
- צבע, י., (2018), מסמך לדיון בנושא: תורת הפיקוח של המשרד על מערך השירותים החברתיים.
- קאי צדוק, א., (2018), קידום בריאות מינית ומניעת פגיעות מיניות בקרב מתבגרים/ות וצעירים/ות.
- קוראס רזניקובסקי, א., נבות, מ., פרנקוביץ אלנבוגן, ש., גרסימנקו, א., בן רבי, ד., (2018), מדריכי פנימיות לילדים בסיכון בישראל - תמונת מצב ואסטרטגיות להתמודדות עם אתגרי עבודתם, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- ראובן, י., תורג'מן, ח., (2018), אוכלוסיית מתבגרים וצעירים על רצף ההתמכרות. רונן, ז., גל, ט., (2018), השירות לתועלת הציבור (של"ץ): סקירה השוואתית.
- רימרמן, א., גור, א., גרינשטיין וייס, מ., (2018), מיזם מחקר בתי אב בהם מתגורר ילד או בוגר עם מוגבלות שכלית.
- שדה, מ., בר-טל, ל., סיני גלזר, ח., ויסמן צברי, מ., (2018), מחוז חושב ומקדם תוצאות, מיזם התוצאות במחוז ת"א והמרכז, סיכום שלבים א'-ב' 2009-2014.

2017:

- אגף מחקר, תכנון והכשרה, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ומחוז תל אביב והמרכז, (2017), מיזם התוצאות במחוז ת"א המרכז, סיכום שלב ג', מפקחים מתכננים ומשיגים תוצאות.
- בנבנישתי, ר., גילבר, א., דקל, ר., שיף, מ., (2017), תגובות רגשיות והתנהגותיות לאחר מלחמת צוק איתן של ילדים, משפחות ומנחות באומנה.
- בן-נון, ר., (2017), מיפוי עמותות נוער, צעירים וצעירות במצבי סיכון (גילאי 13-25).
- בן שלמה, ש., באום, נ., (2017), הערכת התערבות טיפולים בהורים הנוהגים באלימות כלפי ילדיהם במסגרת שירות המבחן למבוגרים.
- בר-טל, ל., (2017), תדריך לצוותים המלווים מחלקות במשבר.
- דרון, י., (2017), "אופקים" - תוכנית אב לאזרחים ותיקים בקהילה - ישראל 2025, מסמך תשתית לדיון.
- רימרמן, א., גור, א., גרינשטיין-וייס, מ., (2017), מיזם מחקר בתי אב בהם מתגורר ילד או בוגר עם מוגבלות שכלית.
- רפאלי, ת., (2017), מסגרות לטיפול חוץ ביתי לילדים ברמות סיכון שונות.
- שמעון, ש., (2017), התנהגות מאתגרת ואלימות קשה של אנשים על רצף האוטיזם כלפי עצמם וכלפי אחרים.
- שפרלינג, ד., רייטר, ש., יוספסברג בן-יהושע, ל., (2017), כלי הערכה ודרכי טיפול באנשים מזדקנים עם מוגבלות שכלית התפתחותית או עם תפקוד שכלי גבולי.

2016:

- אמינוב, נ., צמח-מרום, ת., בן שלמה נ., (2016), פיקוח לפי שיטת הרף על מסגרות השירות לטיפול חוץ-ביתי באגף השיקום של משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- ארזי, ט., שר, נ., ויסמן, מ., (2016), תכנון התערבות עם משפחות: סקירת ספרות, לקחים ותובנות, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- בן-סימון, ב., כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ., (2016), תכניות הכנה לעולם העבודה: לקחים מספרות המחקר ולמידה מתכנית "מית"ר הבית של סוזן", בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- ברלב, ל., ריבקיין, ד., (2016), הסמכת מטפלים באנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית במסגרות הדיור החוץ-ביתי: מחקר הערכה, מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- טופילסקי, ט., בלור, ש., סבו-לאל, ר., (2016), המשפחות המקבלות טיפול ממושך במרכזי קשר הורים-ילדים, מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- יצחקי, ח., בן פורת, ע., (2016), מחקר מעקב אחר נשים נפגעות אלימות במשפחה בקהילה: פעימה שלישית.
- יקוביץ, א., (2016), להזדקן עם מוגבלות תפקודית.
- כרמלי, א., כרמלי, י., אברמוביץ, צ., (2016), התכנית הבין משרדית לטיפול בנשים ובצעירות במעגל הזנות: מחקר הערכה.
- לוי, ד., סבו-לאל, ר., (2016), הטמעת הנוהל לקיצור משך השהות של ילדים במרכזי החירום של משרד הרווחה והשירותים החברתיים, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- לוינגר, מ., אלאסד אלהוזייל, נ., (2016), רמת הלחץ, סגנון התמודדות ואיכות חיים בקרב הורים שומעים לילדים חירשים בדואים בנגב, מכללת ספיר.
- לפ, י., (2016), מעונות יום שיקומיים: סקר בקרב הורים לפעוטות, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה (2016), נזקקויות ומאפיינים בקובץ נתוני יסוד, רשימה ומקרא, מהדורה שניה.
- סנטו, י., כרמלי, א., (2016), הסקר הלאומי על תופעת הזנות בישראל.
- פרלמן, א., כהן, ר., לוב, א., רוזנר, י., (2016), בחינת האפקטיביות של שירות הדרכה שיקומית המיועדים לאנשים עם עיוורון או לקות ראייה, האגודה לבריאות הציבור.
- פרלמן, א., כהן, ר., רוזנר, י., (2016), מחקר הערכה לתכנית "בתים חמים" לצעירות וצעירים בסיכון, האגודה לבריאות הציבור.
- פרלמן, א., כהן, ר., רוזנר, י., (2016), מחקר להערכת אפקטיביות של חינוך, ייעוץ וטיפול בתחום המיני-חברתי בקרב אוכלוסיית האגף לטיפול באדם עם מוגבלות שכלית-התפתחותית, האגודה לבריאות הציבור.
- קרן-אברהם, י., ריבקיין, ד., (2016), "עבודה נתמכת" - תכנית תעסוקה בשוק החופשי לאנשים עם מוגבלויות של אגף השיקום במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, מחקר הערכה, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.

- שור, י., גורבטוב, ר., בוהק, י., (2016), סקרים שהתקיימו בבית הספר המרכזי להכשרת עובדים לשירותי הרווחה.
- שר, נ., ארזי, ט., (2016), "החשיבה התוצאתית" ברמת הארגון, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.

2015:

- אזרחי, י., רוזינר, א., חסידה, י., חן, ג., לבד, י., (2015), מחקר הערכה על תכנית קבוצות דיון משפחתיות (קד"ם) כהליך חלופי לנוער עובר חוק.
- איזיקוביץ, צ., וינשטוק, ז., (2015), מיפוי הידע, האמונות, הדילמות ושיטות ההתערבות של עובדים סוציאליים בתחום האלימות בין בני זוג בישראל, בשיתוף אוניברסיטת חיפה.
- באום, נ., (2015), סיוע חומרי ליחידים ולמשפחות כמרכיב בהתערבות העובד הסוציאלי במחלקה לשירותים חברתיים.
- באייר-טופילסקי, ט., מנור, א., סבו-לאל, ר., (2015), יחידות הסיוע ליד בתי המשפט לענייני משפחה - מחקר הערכה ארצי, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- בן יוסף, ש., ברנדר, ב., רייסמן, א., טוב, ע., (2015), חוסן קהילתי במוסדות המעגל הראשון - סקירת ספרות.
- דביר, ק., לפליאן-עמיחי, נ., (2015), מחקר הערכת תכנית "נהיגה במבחן", בשיתוף אור ירוק.
- כורזים, מ., ניר, ש., (2015), הידע המועבר ממטה משרד הרווחה אל השטח: מיפוי, התייחסות השטח וגיבוש מערכת מושגית, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- להד, מ., לייקין, ד., (2015), תחום ההתנדבות במשרד הרווחה והשירותים החברתיים.
- לפי, י., ריבקיין, ד., (2015), אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית שאינם במסגרת של משרד הרווחה: סקר במחוז חיפה והצפון, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- מרגולין, ת., בן אליעזר, ד., קדם, ע., פרוינד, ט., בנבנישתי, ר., (2015), 360° - התוכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון, הערכת התכנית, בשיתוף מט"ח.
- סנטו, י., ברגר, מ., (2015), סקירת הספרות המקצועית בנושא תופעת הזנות במאה העשרים.
- סנטו, י., פרידמן, א., (2015), סקר עמדות הציבור כלפי תופעת הזנות בישראל.
- פרלמן, א., כהן, ר., רוזנר, י., (2015), מחקר מעקב אחר מופנים לוועדות השמה למסגרות חוץ-ביתיות וקליטתם בהן.
- קדרי, מ., שירי, ש., (2015), סקירת ספרות בנושא אבחון אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית: הגדרה, הליכי אבחון וכלי הערכה פסיכולוגיים, תהליכים וכלים לאבחון תחלואה כפולה.
- ראובן, י., תורג'מן, ח., (2015), טיפול בצעירים בסיכון ובמצוקה בקהילה.

- שולמן, ק., ניר שמיר, צ., (2015), הערכה פסיכולוגית לילדים ולמתבגרים עם עיוורון או עם לקויות ראייה: סקירת ספרות והצעות יישומיות.

2014:

- איזיקוביץ', צ., בירין, י., טנר, ד., (2014), פגיעה מינית של אימהות ונשים בילדים.
- גורבטוב, ר., שור, י., בוהק, י., (2014), הערכת צרכים בתחום הניהול למנהלים במטה משרד הרווחה והשירותים החברתיים ולמנהלים במחלקות לשירותים חברתיים.
- גנים, ר., (2014), הכוון תעסוקתי, הכשרה והשכלה לאנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית: מגמות, מודלים והצעה למדיניות וליישום מודלים בישראל.
- דורון, י.א., לזר, א., (2014), פיקוח על מסגרות דיור מוגן לזקנים.
- יצחקי, ח., דקל, ר., בן-פורת, ע., (2014), מחקר מעקב אחר נשים נפגעות אלימות במשפחה: במקלט ובחזרה לקהילה, בשיתוף אוניברסיטת בר-אילן.
- כאהן-סטרבצ'נסקי, פ., (2014), תכנית "מעטפת" לבני נוער המטופלים בשירות המבחן לנוער: מחקר הערכה, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- כהן-נבות, מ., פאס, ה., צדקה, ה., (2014), מרכזי קשר הורים-ילדים: מחקר הערכה ארצי, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- כורזים, מ., ניר, ש., (2014), שירות מטפח אישי לילד עם אוטיזם - מחקר הערכה, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- כורזים, מ., ניר, ש., (2014), תחלופת מדריכים חינוכיים במסגרות חוץ-ביתיות של רשות חסות הנוער: מאפיינים וסיבות, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- לב-און, א., (2014), קהילות ידע של משרד הרווחה - שימושים והשפעות, בשיתוף אוניברסיטת אריאל.
- לוי, ד., כאהן-סטרבצ'נסקי, פ., (2014), "מחסות לעצמאות" - ליווי בוגרי מעונות רשות חסות הנוער מחקר הערכה, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- מוניקנדם, מ., (2014), גבולות גזרה, תיעדוף וקיצוב שירותים במחלקות לשירותים חברתיים.
- משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה (2014), מסמך מדיניות משרד הרווחה והשירותים החברתיים לשנים 2014-2018.
- נוימן, ר., נוימן, א., נוימן, ר., גורדוני, י., שצברג, ד., ברקן, ש., (2014), מחקר לבדיקת איכות חייהם של אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית המתגוררים ב"שלוחות" של מעון פנימייה.
- סבו-לאל, ר., בן-סימון, ב., קונסטנטינוב, ו., (2014), הילדים בגיל הרך במשפחות האומנה: מאפיינים ותהליכי התערבות, בשיתוף מאירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- סנטו, י., ברגר, מ., (2014), מיפוי דרי הרחוב בישראל.
- פרלמן, א., כהן, ר., רוזנר, י., (2014), מחקר לבדיקת דפוסי השימוש באביזרי עזר טכנולוגיים מסובסדים בקרב אנשים עם עיוורון או לקות ראייה.

- קינג, י., הדר, י., וולדה-צדיק, א., (2014), תעסוקה לרווחה - הערכת התכנית, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- קינג, י., וולדה-צדיק, א., הדר, י., (2014), מעקב אחרי המשתתפים במגוון תכניות תעסוקה של משרד הרווחה והשירותים החברתיים, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- שורק, י., סבו-לאל, ר., בן-סימון, ב., (2014), שירותי האומנה בישראל: תהליכי שינוי ותמונת מצב, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.

:2013

- אלון, ג., (2013), שיתוף והתייעצות במהלכי שינוי חברתי: הזמנה לחשיבה אחרת.
- דורון, א.י., (2013), חובת הדיווח בישראל.
- כאהן-סטרבצ'ניקי, פ., בן-סימון, ב., קונסטנטינוב, צ., (2013), השירות לשיקום נוער: מאפיינים וצרכים של אוכלוסיית המפתנים והמית"רים, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה (2013), מיזם התוצאות, סיכום הפעילות בין השנים 2007-2012 בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- שיינטוך, ש., (2013), עובדים בשטח, עבודת רחוב ויישוג של עובדים סוציאליים ושל אחרים.
- שרון, א., ברודצקי, ג., באר, ש., (2013), מועדונים חברתיים לזקנים - תפרוסת ארצית, דפוסי פעילות ומאפייני המבקרים, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.

:2012

- בר-און, א., (2012), בין מומחיות לכוללנות: ניהול התערבות בפרט ובמשפחה.
- חובב, מ., (2012), הסדרה חוקית וארגונית של שירותי המבחן לישראל.
- חובב, מ., (2012), הפעלת סמכות בטיפול בבני נוער ובמבוגרים עוברי חוק.
- טליאס, מ., (2012), הפרטה משנית במחלקות לשירותים חברתיים.
- להד, מ., רוגל, ר., לייקין, ד., כורזים, י., (2012), דרכים לזיהוי קהילות בסיכון.
- מוניקנדם, מ., (2012), הרפורמה ועקרונות בארגון שירותי רווחה מקומיים באיחוד האירופאי.
- מרגליות, נ., (2012), שיטות לקביעת עומסים ולתקינת כוח אדם בשירותי הרווחה.
- פאס, ה., כהן-נבות, מ., (2012), עבודה עם משפחות בשירותי רווחה: הגדרת תוצאות, דרכי התערבות ותפקידי העובדים הסוציאליים, סקירת ספרות, בשיתוף מאיירס-ג'וינט מכון ברוקדייל.
- שרעבי, ע., מרגלית, מ., (2012), תכניות מעבר מבית הספר לעולם העבודה לבני נוער עם מוגבלויות.

